Az állami oktatásról szóló 1972. június 15-i központi bizottsági határozat végrehajtásának tapasztalatai és a közoktatás további fejlesztésének irányelvei

A Magyar Szocialista Munkáspárt
Központi Bizottságának
1982. április 7-i állásfoglalása

Kossuth

AZ ÁLLAMI OKTATÁSRÓL SZÓLÓ 1972. JÚNIUS 15-I KÖZPONTI BIZOTTSÁGI HATÁROZAT VÉGREHAJTÁSÁNAK TAPASZTALATAI ÉS A KÖZOKTATÁS TOVÁBBI FEJLESZTÉSÉNEK IRÁNYELVEI

AZ ÁLLAMI OKTATÁSRÓL SZÓLÓ 1972. JÚNIUS 15-I KÖZPONTI BIZOTTSÁGI HATÁROZAT VÉGREHAJTÁSÁNAK TAPASZTALATAI ÉS A KÖZOKTATÁS TOVÁBBI FEJLESZTÉSÉNEK IRÁNYELVEI

A Magyar Szocialista Munkáspárt
Központi Bizottságának
1982. április 7-i állásfoglalása

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1982

ISBN 963 09 2208 8
(3584)

Óvári Miklós

A KÖZOKTATÁS HELYZETE ÉS KIEGYENSÚLYOZOTT FEJLESZTÉSÉNEK FELADATAI

Előadói beszéd a Központi Bizottság 1982. április 7-i ülésén

Pártunk Központi Bizottsága utoljára tíz éve foglalkozott átfogóan a közoktatás helyzetével és fejlesztésének feladataival. Már önmagában ez a tény is indokolná — de még inkább egyéb okok és körülmények sürgették —, hogy napirendre tűzzük e témát. Közéletünkben ugyanis elég *sok a vitatott kérdés* az iskola mai működésével, fejlesztésének irányával kapcsolatban; ezeknek a hátterében ott vannak *hosszabb idő óta megoldásra váró* problémák; ugyanakkor *új feladatokat* adnak az oktatás számára a népgazdaság *intenzív* fejlesztésének követelményei; válaszok hiányában pedig nem kevés a bizonytalanság, sőt a bizalmatlanság is a pedagógusok körében, illetve a közvéleményben az iskolával és az irányítással szemben.

Az említett okok és körülmények — főleg az utóbbi években — arra vezettek, hogy a jogos kritika mellett elszaporodtak az egyoldalú és túlzó ítéletek is. Egyesek megkérdőjelezik oktatásügyünk történelmi vívmányait, a pedagógusok áldozatos munkájának eredményeit. Mások úgy vélik, hogy az iskolaügy alkalmas céltáblája lehet hamis társadalomkritikai nézeteknek.

Mindebből nyilvánvalóan adódik a következtetés: itt az ideje, hogy áttekintsük a tíz éve elfogadott határozat végrehajtásának tapasztalatait, megvizsgáljuk a közoktatás mai problémáit, s kijelöljük a további munka főbb irányát.

Első következtetésként azt vonhatjuk le, hogy az 1972. évi ha-

tározatban megfogalmazott *elvek hosszabb távon is érvényesek.* A szocialista iskolának változatlanul aktuális és kiemelkedően fontos feladata: *önállóan gondolkodó, elkötelezett, aktív, kezdeményező és alkotó személyiségek nevelése;* az iskola által közvetített műveltségi anyag tartalmának és az oktató-nevelő munka módszereinek folyamatos *megújítása* és korszerűsítése; szilárd *alapműveltségen* nyugvó tudás kialakítása; a szocialista társadalom fejlődése szempontjából kívánatos *mobilitás,* mindenekelőtt a fizikai dolgozók gyermekei továbbtanulásának szociális és pedagógiai eszközökkel való elősegítése; *az általános iskola* fejlesztésének előtérbe állítása; az iskolai *demokrácia* fejlesztése.

A tíz év mérlegének fontos eleme az is, hogy *a végrehajtás egészében véve előbbre vitte az oktatásügyet:* jelentős a számszerű, mennyiségi fejlődés; a bevezetés alatt álló új tantervek és tankönyvek többsége jobb, mint a régi; fejlődtek az oktatás módszerei, és a nehezedő gazdasági feltételek közt is megkülönböztetett fejlesztést élvezett az általános iskola.

Nem fejlődhetett volna az állami oktatás *a pedagógusok* erőfeszítései, az *állami* szervek — köztük a tanácsok — támogatása nélkül. Az eredményekben azonban fontos része van *az egész társadalomban* végbemenő változásnak, annak a felismerésnek, amelyet a XII. kongresszus így fogalmazott meg: *a művelődés a társadalom szocialista fejlődésének szerves része, gazdasági előrehaladásunk fontos tényezője.*

Amikor elismeréssel szólunk a végzett munkáról és annak eredményeiről, egyúttal — szigorú tárgyilagossággal, kritikusan és önkritikusan — szólnunk kell az el nem végzett munkáról, *a közoktatás objektív feszültségeiről, a végrehajtás gyengeségeiről is.* Az 1972. évi határozat szellemével és szándékával ellentétben a felesleges terhelések megszüntetésére és az egyes iskolák közötti különbségek csökkentésére irányuló törekvések a gyakorlatban nemegyszer a követelmények szintjének csökkenéséhez, a lefelé nivellálás kialakulásához vezettek. Visszatekintve azt is meg kell állapítanunk, hogy a határozat végrehajtása során volt késés és kapkodás is.

Jó és rossz tapasztalatok egyaránt azt bizonyították, hogy az iskola, *az oktatási rendszer csak nagy körültekintéssel változtatható.* Az iskolai munkában ugyanis nemcsak megújulásra, hanem stabilitásra is szükség van. Az iskola nem bírja el, ha sok minden *egyszerre vagy túl gyakran* változik. Az iskolai munka korszerűsítését szolgáló intézkedések az elmúlt években már csak azért sem lehettek kellően előkészítve, összehangolva, mert olykor egyszerre s túl nagy számban zúdultak rá az oktató-nevelő tevékenységre. Néhány döntést — indokoltan — vissza is kellett vonni. Az iskolai munka korszerűsítését célzó lépések túl gyakorí korrekciója azonban további zavarok forrásává válik, és az oktatás irányításának a tekintélyét is csökkenti.

Az állami oktatás ma több, egymásra torlódó — de külön-külön önmagában is nagy — probléma megoldásával birkózik egyidejűleg. Ezek között szembetűnik az új tantervek, tankönyvek folyamatban levő teljes körű bevezetése; a tanulói létszám növekedése; az áttérés az ötnapos tanítási hétre és a nagyobb követelményeknek megfelelő tárgyi feltételek előteremtése.

A Központi Bizottság mostani politikai állásfoglalásának egyik elsődleges célja az, hogy *a társadalmi szükségleteket és az iskola fejlesztési lehetőségeit mérlegelve megjelölje a közoktatás fejlesztésének fő irányait* és legfontosabb feladatait, s ezáltal alapot teremtsen a kormányzati szervek számára a szakmai fejlesztési program megalapozott kimunkálásához, az oktatás kiegyensúlyozott, távlatos fejlesztéséhez. Állásfoglalásunk másik fontos rendeltetése pedig az, hogy hozzájáruljon *az iskolai munka nyugodtabb feltételeinek megteremtéséhez,* az iskola munkájának és hivatásának kiegyensúlyozottabb társadalmi megítéléséhez, az iskola mint intézmény stabilitásához, a fejlesztés néhány hosszabb ideje lezáratlan kérdésének tisztázásához.

Állásfoglalásunknak azonban nemcsak a célját, hanem a tárgyát, tartalmát is tisztázni kell. Már az előkészítő munka során is először arra kellett választ adni, hogy *a közoktatás távlati fej-*

lesztését vagy a jelenlegi feszültségek feloldásának a lehetőségeit vizsgáljuk-e.

A távlati fejlesztés ügyében — tehát az első kérdéscsoportban — hosszabb idő óta, már 1972-ben is, felvetődött iskolarendszerünk struktúrájának vizsgálata, esetleges átalakítása. Ezzel kapcsolatban az elmúlt évtizedben folytatott viták és vizsgálatok eredménye abban összegezhető, hogy most még távlati célként sem volna helyes elhatározni az iskolarendszer gyökeres átalakítását. Az iskolarendszer átalakításával kapcsolatban óvatosságra intenek a külföldi tapasztalatok is. Mindemellett a döntő érv mégis az, hogy még *távolról sem merültek ki a közoktatás fejlesztésének lehetőségei a jelenlegi iskolarendszerben.* A mai iskola keretei között is lerakhatók a szilárdabb és mélyebb általános műveltségi alapok minden tanuló számára. (Általános műveltségen természetesen nemcsak az ún. humán műveltséget értjük, hanem a természettudományos, sőt a technikai ismeretek birtoklását is.)

Iskoláink jelenlegi nehézségei, gondjai, működési zavarai — az oktatás és a nevelés színvonalára, minőségére vonatkozó jogos bírálatok — nem az iskola szerkezetéből következnek. Iskolarendszerünkben a mai keretek között is még sok kihasználatlan tartaléka van a hatékonyabb, korszerűbb és eredményesebb oktató-nevelő munkának. Ha túltennénk magunkat ezen a tényen és felismerésen, akkor elterelődne a figyelem a megoldásra váró jelenlegi problémákról, és tartósulna a társadalomban és a pedagógusokban a bizonytalanság érzése, pedig ma elsősorban arra van szükség, hogy megszilárdítsuk az eddigi eredményeket és csökkentsük a bizonytalanságot. Hozzá kell tennünk: a szakmai, tudományos vitákban sem alakult ki olyan átfogó, konkrét elképzelés, amit felelősen lehetne elfogadásra ajánlani.

A közoktatásnak ma mindenekelőtt nagyobb stabilitásra van szüksége, s ezért nem volna helyes az amúgy is torlódó, megoldásra váró problémák számát egy további és igen nehéz feladattal növelni. Az iskola szerkezete körül kibontakozott több mint

egy évtizedes vitát ezért a Központi Bizottság úgy zárja le, hogy egy távlati, strukturális reform helyett a *közoktatás folyamatos megújításának programját* fogadja el.

A folyamatos megújítás programja természetesen nem azt jelenti, hogy az iskola szerkezete körüli további szakmai viták elől elzárjuk az utat. Mindaddig azonban, amíg szakmailag megalapozott, meggyőző és egyértelmű javaslatok nem születnek, a jelenlegi iskolaszerkezet keretei között kell megoldanunk mindazokat a feladatokat, amelyeket a változó társadalmi igények és a tudomány haladása állít az oktatás elé. Tehát hosszabb távon is a nyolcosztályos általános iskola és az erre épülő középfokú oktatás keretei jelentik iskolarendszerünk alapját.

Ha átfogó reform helyett a fokozatos fejlesztés mellett döntünk, felvetődik a kérdés: meg tudjuk-e jelölni, hogy *ez a fokozatos fejlesztés milyen távlati célok elérése érdekében történik?*

A közoktatás fejlesztésére is érvényes az az általánosabb igazság, hogy *egyrészt* nem helyes csak távlatokban gondolkodni, s figyelmen kívül hagyni a jelen problémáit és a jövőbe vezető utat; *másrészt* a fejlesztés ötletszerűvé, sőt elhibázottá válhat, ha nincs világos cél, amelynek elérése végett mindez történik. Ezért a folyamatos fejlesztés olyan programjára van szükség, amely egyaránt figyelembe veszi a jelen feladatait és távolabbi céljainkat.

A közoktatás fejlesztésének távlati célja minden részletében persze nem határozható meg, de erre nincs is szükség. A társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális fejlődés fő irányát ugyanis megszabja a fejlett szocialista társadalom építésének programja. Ennek ismeretében határozhatók meg a közoktatás távlati céljai is, legalábbis olyan mértékben, hogy ezek és a közoktatás mai helyzetének önkritikus elemzése alapján nagyobb tévedések kockázata nélkül meg tudjuk jelölni a távolabbi céljainkhoz közelítő feladatainkat.

Az 1972-es határozat elvi útmutatásaival összhangban az előterjesztett irányelvekben megkíséreljük összefoglalni, milyen *alapfunkciókat* kell ellátnia a szocializmus építésének időszakában az iskolának ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedékek elsajátítsák azt a műveltséget és azokat az erkölcsi tulajdonságokat, amelyeket a mai és még inkább az előttünk álló feladatok megkövetelnek tőlük.

Az alapfunkciók között különösen fontos néhány társadalompolitikai törekvés szolgálata. Társadalmi rendszerünk legnagyobb vívmánya és fejlődésének legfőbb biztosítéka a szilárd népi hatalom, a szocialista célok jegyében létrejött nemzeti egység. Ennek megőrzése, fejlesztése érdekében törekszünk *a szocialista demokrácia* sokoldalú kibontakoztatására. Ha nem akarjuk, hogy a szocialista demokrácia a közoktatásban tartalom nélküli jelszó vagy csak formálisan teljesíthető kötelezettség legyen, meg kell vizsgálni, milyen konkrét távlati feladatok adódnak a szocialista demokrácia fejlesztésének követelményéből a közoktatás számára.

A népi hatalom, a szocialista demokrácia érvényesülése az oktatásban mindenekelőtt azt jelenti, hogy *nincsenek és nem is alakulhatnak ki művelődési monopóliumok.* Arra törekszünk, hogy egyenlőbb lehetőséget teremtsünk a felnövekvő generációk minden tagja számára a tanuláshoz, egyéni képességei kifejlesztéséhez; hogy ki-ki megszerezhesse azokat az ismereteket, amelyek révén a képességeinek leginkább megfelelő munkakört töltheti be, és a főbb társadalmi folyamatok ismeretének birtokában felelősen beleszólhat a saját és a közösség sorsának alakításába.

Iskolarendszerünknek már jelenleg is permanens törekvése — és még inkább az lesz a jövőben —, hogy *elsősorban pedagógiai eszközökkel* és megoldásokkal segítse elő az egyenlőbb továbbtanulási, szakmaszerzési esélyek megvalósulását.

Iskolarendszerünket gyakorta éri bírálat azért, hogy nem elég kézzelfogható és gyors az előrehaladás az iskoláztatási egyenlőtlenség felszámolásában. Nemegyszer elvitatják azt is, hogy az

iskola bárminemű pozitív szerepet játszik az egyenlőtlenségek felszámolásában. Jóllehet iskoláinkra ebben is számos fogyatékosság jellemző, mégis megalapozatlan az a vád, hogy oktatási rendszerünk konzerválja, újratermeli a társadalomban még meglevő egyenlőtlenségeket. Tények igazolják, hogy az iskolarendszernek a művelődési hátrányok csökkentésére irányuló kitartó törekvése az elmúlt években is számottevő eredményeket hozott. A kultúra demokratizálásának fontos fejleménye volt, hogy az általános iskola elvégzése csaknem teljes körűvé vált, a középfokú oktatás nagymértékben kiterjedt. Ennek következtében *jelentősen nőtt az iskolázottság szintje* a korábban alig iskolázott rétegek körében is. Mindez lényegesen javította a fizikai dolgozó rétegek — főként a szakmunkások — gyermekeinek továbbtanulási, szakmaszerzési esélyeit. Erőfeszítéseink nem voltak eredménytelenek, s ennek figyelemre méltó jele, hogy a betanított és segédmunkások gyermekei tömeges mértékben váltak szakmunkássá. Eredményként könyvelhető el az is, hogy a felsőoktatásban a munkás-paraszt származású fiatalok arányát sikerült 40 százalék körül stabilizálni.

Mindez nem jelenti azt, hogy az elért eredményekkel tökéletesen elégedettek lehetünk. A gondokat jelenleg és várhatóan a következő időszakban is elsősorban az okozza, hogy az iskola az elvárhatónál és a lehetségesnél jóval kevesebb segítséget tud nyújtani az olyan gyermekeknek, akiknek családi környezete sem megfelelő ösztönzést, sem konkrét támogatást nem tud nyújtani az iskolai tanulmányok sikeres folytatásához. Ezeknek a gyermekeknek jelentős része ma is túlkorosként végzi el az általános iskolát; akik közülük továbbtanulnak, a középfokú oktatásban nehezen tudják megállni a helyüket, s az átlagosnál jóval többen morzsolódnak le. A következő évek egyik *alapvető közoktatáspolitikai és pedagógiai feladata az ilyen, különböző okokból hátrányos helyzetű gyermekek fokozottabb támogatásának* kibontakoztatása, a célravezető pedagógiai megoldások kutatásokon és kísérleteken alapuló kidolgozása.

Hangsúlyozni szeretném azonban, hogy a hátrányos helyzetű

tanulókkal való foglalkozás, az egyenlőtlenségek csökkentésére irányuló törekvés semmilyen körülmények között *sem vezethet a követelmények leszállítására.* Az egyenlőség elve nem keresztezheti a képességek differenciált fejlesztését, és nem következik belőle az átlagosnál gyorsabban fejlődő tanulók elhanyagolása. Az egyenlőség elvén mi mindig is az esélyek egyenlőségét értettük, nem pedig a képességekét. Az lenne a kívánatos — és a szocialista iskolarendszernek azt kell elősegítenie —, *hogy minden tanuló a maga adottságainak határai között minél teljesebben bontakoztathassa ki tehetségét, képességeit.* Ezt csakis a differenciált pedagógiai eljárások segíthetik, nem pedig a rosszul értelmezett uniformizálás, a sematikus egyenlősdi. Ezért tartjuk fontos feladatnak a kiemelkedően tehetséges, az átlagosnál gyorsabb haladásra képes tanulók pedagógiai támogatását is. A tehetség fogalmát — ahogy már 1972-ben is szó volt erről — az emberi tevékenység egészére értjük, tehát nemcsak az elméleti, hanem a gyakorlati képességekre is.

Az iskola akkor tud megfelelni a társadalmi követelményeknek, ha ezt a két feladatot, tehát a hátrányok enyhítését és a képességek differenciált fejlesztését szerves egységben oldja meg. Minél magasabb színvonalú az iskola szellemi és pedagógiai munkája, annál kedvezőbbek a feltételek a társadalmi eredetű hátrányok hatásainak enyhítéséhez is.

Ebből az is következik, hogy nemcsak az alacsonyabb színvonalú iskolák felemelésére van szükség, hanem társadalmi érdek az is, hogy legyenek — a mostaninál nagyobb számban — *híres, kiváló iskolák.* Ez nem sérti a szocialista egyenlőséget, sőt példájuk nélkülözhetetlen húzóerőt jelent az egész közoktatás számára. És nagy szükség van arra is, hogy legyenek *kiváló tudós tanárok,* akik átlagon felüli tudással és pedagógiai képességgel rendelkeznek, s akik kiváló elméleti és gyakorlati szakembereket nevelnek a szocialista társadalomnak. Ehhez természetesen az is kell, hogy munkájukat ne csak tanítványaik becsüljék meg, hanem az egész társadalom.

Ide kívánkozik *a túlterhelés és az igénytelenség hamis dilem-*

májának a meghaladása. Nem biztos, hogy ez a kettő egymás ellentéte. A *felesleges* terhelés szüli az igénytelenséget, hiszen éppen az önálló, elmélyült munkát teszi lehetetlenné. Az igénytelenség, a színvonaltalanság viszont azzal jár együtt, hogy minden feladatot formálisan, óraszámnöveléssel, a tankönyvek, a tananyag bővítésével próbálnak megoldani.

A tanulók teljesítménye nagymértékben függ attól, hogy sikerül-e a legjobb módszereket megtalálnunk. Más szavakkal: függ a *pedagógus munkájának hatékonyságától.* Az iskoláinkban alkalmazott pedagógiai módszerek tekintetében még nagyok a tartalékok. Ne a követelmények leszállításában, hanem az *igényesebb munkában* keressük a megoldást. Ezért *egészséges erőfeszítéseket* igénylő magas követelményszintet kell érvényesíteni az iskolarendszer minden fokozatában. Az iskolai munka színvonala, igényessége, követelményszintje, rendje, fegyelme, szervezettsége a tanulók munkára nevelésének legfontosabb tényezője.

A jövő szocialista társadalmának szempontjából elsőrendűen fontos, hogy az iskola előkészítse a tanulók *fokozatos beilleszkedését a társadalomba.* Ennek fontos eleme a világnézeti nevelés. Az iskolai nevelés egyik legfelelősebb feladata, hogy az egyes tantárgyak oktatása során, illetve az egész pedagógiai tevékenység révén — az életkori sajátosságokat figyelembe véve — elsajátíttassa a tanulókkal a tudományos világnézet alapjait.

Az új tantervek bevezetésével az általános iskolában és a középfokú intézményekben is bővült az állampolgári ismeretek köre. Valamennyi tantárgyi programban hangsúlyosabban érvényesülnek a szocialista nevelés követelményei. Ugyanakkor gondot okoz, hogy a kifejezetten társadalmi, politikai és világnézeti orientálást szolgáló tantárgyi programok sokszor erőtlenek. A tanulóifjúság történelmi ismereteinek szintje alacsony, főként a közelmúlt történelmével kapcsolatos tájékozottsága hiányos. A tanulóifjúság tudományos világnézetének megalapozása *persze*

nem csak iskolai feladat. A tanulókat — ebben a nagyon fogékony korban — sokféle hatás éri. Legtöbbet azonban az iskola tehet oktató és nevelő munkájával, e különféle hatások szintetizálásával, egy egységes, tudományosan megalapozott világkép kialakításával.

A felnövekvő generációk társadalmi beilleszkedésének másik fontos eleme *a társadalmi, politikai ismeretek elsajátítása.* A mai fiatalok igényesebbek; nagyobb bennük az érdeklődés, mint a korábbi nemzedékekben. Feltehetően a jövőben ez még inkább így lesz. Hozzá kell tenni: ez a megnövekedett érdeklődés az egész társadalomra, a felnőttekre is jellemző. A tömegtájékoztatás — különösen a televízió — naponta a lakásba viszi a legfontosabb bel- és külpolitikai eseményeket. Ugyanakkor a fiatalok tapasztalatlanok, sok a kérdésük. A felnőtt társadalom és az iskola nem térhet ki a válaszok elől. De ahhoz, hogy válaszolni tudjon, az eddiginél sokkal több segítséget kell adni a pedagógusoknak, rendszeresebb tájékoztatással és a színvonalas továbbképzéssel. Ebben a pártszervezetekre az eddiginél is nagyobb szerep vár.

A fiatalok zavartalan társadalmi beilleszkedése sok tekintetben függ attól is, hogy módjuk van-e megfelelő *gyakorlati-közéleti tapasztalatok szerzésére.* Hiszen az iskolában lehetőség nyílik arra is, hogy a diákok tanulják, gyakorolják a közéletiséget, a társadalmi tevékenységet, a demokrácia alkalmazását. A tanulók *öntevékenységében* rejlő nevelési lehetőségek nagyok, és még jelentős mértékben kihasználatlanok. A nevelési folyamatban azonban még mindig *szűk keretek közé szorul a tanulói önállóság és aktivitás.* Az ifjúság gyakorta csak a felülről elhatározott és szervezett akciók részese lehet. Ezeket a fiatalok többsége kevéssé érzi magáénak, és ezért sokszor kényszeredetten vesznek részt bennük. Ebben a vonatkozásban az ifjúsági szervezetek munkájában is sok a formális elem.

Az ifjúság nevelése, harmonikusabb társadalmi beilleszkedése természetesen nemcsak az iskola, s nem is csak a társadalmi szervek feladata és felelőssége. A gyermekek, a fiatalok nevelé-

sében semmi mással nem pótolható *felelősségteljes szerepe van a családnak.* A család közreműködése nélkülözhetetlen abban, hogy a fiatalokból a közvetlen környezet példája és hatása nyomán felelősséget vállaló, munkaszerető, önállóan gondolkodó és cselekvő, testben és lélekben erős és egészséges felnőttek legyenek. A társadalmi szerveknek, a tömegtájékoztatásnak is segítenie kell abban, hogy minél szélesebb körben megértsék és elfogadják: a gyermekekről való társadalmi gondoskodás nem pótolhatja a család egyetlen funkcióját sem. A nevelésben pedig megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a családi és iskolai nevelés összhangjára.

A társadalmi beilleszkedésre való felkészítés azonban nemcsak nevelési kérdés. Természetes társadalmi igény, hogy az iskola olyan tanulókat bocsásson útjára, akik tudásukat a társadalom számára fontos és szükséges *munkakörben* tudják alkalmazni. Az iskolai szakemberképzés és a társadalmi igények jó összehangolása egyike a legnehezebb tennivalóknak. A társadalmi élet gyors változásai, s ezen belül különösen a gazdasági feladatok gyors — és a jövőben remélhetőleg még gyorsabb — változásai nehezítik még a középtávú tervezést is. Az iskolákból kikerülő szakemberekre olyan feladatok is várnak, amelyek az oktatás időszakában alig ismertek vagy éppenséggel ismeretlenek.

Ebben a helyzetben tehát nem könnyű úgy kielégíteni a társadalmi igényeket, hogy az megfeleljen az iskolai oktatás lehetőségeinek, s figyelembe vegye az egyéni hajlamokat, vágyakat is. Arra kell tehát törekedni, hogy az iskola — minden iskolatípus — *jól megalapozott és továbbépíthető tudást adjon,* tegye képessé a fiatalokat új ismeretek önálló elsajátítására, *az iskola utáni rendszeres művelődésre és továbbképzésre.* Ezáltal lehetővé válik, hogy az iskolát befejező fiatalok könnyebben találják meg helyüket a társadalmi munkamegosztásban, alkalmazkodni tudjanak a társadalmi, gazdasági, technikai fejlődés által támasztott új követelményekhez, s ha szükséges — vagy szükségesnek érzik —, lehetőségük nyíljon pályakorrekciókra is.

Mindezek a feladatok elsősorban a középfokú oktatást — a középiskolákat és a szakmunkásképzést — érintik. Az elmúlt másfél évtized jelentős eredménye, hogy a *középfokú továbbtanulás lényegében általánossá vált hazánkban.* A felnövekvő nemzedékek körében egyre többen szerezhetnek középfokú végzettséget. Az általános iskolát sikeresen befejező tanulók *több mint 90 százaléka továbbtanul.*

Ezzel az eredménnyel elégedettek lehetnénk, ha a középfokú képzésben nem lenne még mindig igen nagymérvű a tanulók lemorzsolódása. Ennek következtében például a 20—29 évesek között jelenleg 65 százalékos a középfokú végzettségűek aránya. Ezért a középfokú képzés általánossá tétele további jelentős erőfeszítéseket igényel. Középfokú oktatásunk további ellentmondása, hogy *a továbbtanulásra előkészítő, illetve a szakmai képzést adó iskolafajták mereven elkülönülnek* egymástól. Kevésbé lehetséges a különböző iskolatípusok közötti átmenet, ami — a korai pályaválasztással is összefonódva — nehezíti, hogy a fiatalok megtalálják helyüket a társadalmi munkamegosztásban.

A középfokú továbbtanulás *belső arányai* az elmúlt évtizedben túlságosan *a szakirányú oktatás* felé tolódtak el. Jelenleg a középfokon továbbtanulók mintegy 80 százalékát szakmai képzést nyújtó iskolatípusokban tanítjuk. Az eltolódás abból adódik, hogy egyrészt a fizikai dolgozók gyermekeinek többsége szakmai középiskolákban tanul tovább (arányuk a hároméves szakmunkásképző iskolában mintegy 84 százalék, a szakközépiskolában 64 százalék, a gimnáziumban viszont alig haladja meg a 40 százalékot), másrészt a középfokon továbbtanuló fiúk zöme szintén a szakmai végzettséget adó iskolákba iratkozik be, s közülük csak minden hetedik tanul gimnáziumban. Ez a szerkezet számos jel szerint ellentmondásokat szül az elhelyezkedésnél és a továbbtanulásnál. A felsőoktatás hallgatóinak mintegy 70 százalékát a gimnáziumok adják, holott ez az iskolatípus egy korosztálynak alig 20 százalékát alkotja. Ez kedvezőtlenül befolyásolja a felsőfokon továbbtanulók társadalmi összetételét, továbbá számos területen a férfiak és nők arányát; bizo-

nyos értelmiségi pályákon kevés a férfi. A problémákat tetézi, hogy a felsőoktatás egészen a legutóbbi időkig nem vette kellőképpen figyelembe a középiskolai tanulás szerkezeti sajátosságait, a szakközépiskolákban tanulók arányának jelentős növekedését. A felvételi rendszer követelményeinek folyamatban levő, már nyilvánosságra került változtatása enyhíteni fogja ezeket a gondokat.

Megoldást sürgető nehézségek jelentkeznek a középfokú szakképzésben is. A szakmai képzésben változatlanul a túlzott specializáció okozza a legnagyobb gondot. Bár az új tantervek kimunkálása és bevezetése kapcsán történt egy s más a túlzott specializáció csökkentésére s a távlati gazdasági érdekeknek jobban megfelelő, továbbépíthető szakmai ismeretek nyújtására, sokat kell még tenni azért, hogy a gazdasági-technikai fejlődés követelményeihez rugalmasabban alkalmazkodó szakképzés kialakuljon. Főként az utóbbi időben ismertük fel egyre világosabban, hogy elhibázott lépés volt *a technikusképzést* kivonni az iskolarendszerből. A tanfolyami keretek között folyó technikusminősítés súlyos zavarokkal küzd. A szakképzés egész rendszerén belül az egyes szakterületek sajátos követelményeinek figyelembevételével a technikusképzést is megnyugtatóan rendezni kell.

A középfokú képzés problémái és ellentmondásai nem új keletűek. A megoldás módozatainak keresése huzamosabb ideje foglalkoztatja a szakembereket. Az elemzések egyértelműen azt mutatják, hogy *a középiskolát nagy távlatokban is önálló iskolafokozatként kell megőriznünk.* A társadalmi-gazdasági szükségletek távlatilag is igénylik az olyan *szakmai középiskola* működését, *amely egyidejűleg kettős funkciót* teljesít: az általános művelés és a szakmai képzés feladatát szerves egységben valósítja meg. Ennek érdekében a szakközépiskolák első osztályának általános műveltségi anyagát közelíteni kell a gimnáziumokéhoz. Ez az egyik iskolatípusból a másikba való átlépéseket, a menet közbeni pályakorrekciót is megkönnyíti, s részben ellensúlyozhatja a túl korai pályaválasztás hátrányait.

Természetesen *a szakközépiskola* működésének tartalmában, az oktatott szakmai ismeretanyagban is időről időre változások következnek be. A gazdaság fejlesztésének követelményei újfajta igényeket támasztanak a szakmai középiskolával szemben is. Ezeknek az igényeknek az iskola csakis akkor tud megfelelni, ha a túlspecializált szakmai képzés helyett széles körű általános műveltség és jól megalapozott szaktudás, továbbá a munkavégző képességek és készségek kifejlesztésére törekszik. A magas fokú általános műveltség nemcsak a munkafolyamatban térül meg; a munkán kívüli társadalmi tevékenységben és az egyének életvitelében egyaránt növekvő szerepet kap.

A szakmunkásképző iskola még hosszú időn át nélkülözhetetlen eleme lesz oktatási rendszerünknek. Fokozatos fejlesztése azt jelenti, hogy egyrészt erősítjük az együttműködést a szakmunkásképző iskolák és a vállalatok közt, másrészt közelítjük őket a szakközépiskolához.

Pártunk programnyilatkozata szerint hazánkban általánossá kívánjuk tenni a középfokon való továbbtanulást. A középfokú oktatás minden típusát fejleszteni kell — demográfiai okokból is. A gimnáziumi képzés fokozatos bővítését elsősorban a felsőfokú képzés szükségletei indokolják. A létszámkeretek meghatározásánál számításba kell venni, hogy a gimnáziumban megszerezhető általános műveltség és a fakultáció keretei közt elsajátítható praktikusabb ismeretek lehetővé teszik az iskolát elvégzőknek, hogy gyakorlatilag valamennyi alsó és középszintű szellemi munkakörben is elhelyezkedhetnek. A jelenlegi tapasztalatok is azt mutatják, hogy a gimnáziumban érettségiző és tovább nem tanuló fiatalok egyre nagyobb arányban szereznek szakmát. E megfontolások alapján irányozzuk elő a gimnáziumi tanulók arányának kisebb mértékű fejlesztését.

Oktatási rendszerünk kiegyensúlyozott és a társadalmi szükségletekkel összehangolt fejlesztése *magas követelményeket támaszt az irányító szervekkel szemben.* Mindez szükségessé teszi

a tanügyirányítás egész rendszerének további korszerűsítését, javítását. A hetvenes években elindított korszerűsítés, a változtatások egészében előremutatóak, pozitív hatásúak voltak. A tanácstörvény alapján megvalósult az alsó- és középfokú oktatási intézmények egységes tanácsi irányítása és az iskolafenntartói jogkörök decentralizálása. A központi irányításban kialakultak az egységes ágazati felelősség érvényesítésének államigazgatási feltételei. Az irányítás decentralizálása azt a célt szolgálta, hogy növekedjék az adott terület érdekeltsége és közvetlen felelőssége az intézmények fenntartásában és fejlesztésében. Ezeket az elveket a jövőben is érvényesíteni kell.

A központi állami irányításban erősíteni kell az elvi irányító tevékenységet s ezzel párhuzamosan a minisztérium területi ellenőrző, koordináló, szervező munkáját. Azt javasoljuk, hogy a Minisztertanács a közoktatás irányításában és fejlesztésében közvetlenül érintett tárcák bevonásával készítsen hosszú távú programot az oktatási rendszer fejlesztésére. Biztosítani kell iskolarendszerünk átgondolt, folyamatos, kapkodásoktól mentes fejlődését. El kell kerülni a buktatókat, mert ezek zavart, nyugtalanságot keltenek az iskolákban.

Biztosítani kell azt is, hogy *a közoktatás fejlesztése összehangoltan* történjen. A felsőoktatás helyzetére, korszerűsítésének feladataira — a pedagógusképzés és -továbbképzés kérdésein kívül — azért nem térünk ki külön, mert a felsőoktatás fejlesztésének irányelveit a Politikai Bizottság több mint egy éve külön előterjesztés alapján megvitatta, és ez a munka megindult. A közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programjának összehangolt munka keretében 1983 végéig el kell készülnie.

A tanácsok irányító szerepe a jövőben is nélkülözhetetlen lesz. Ugyanakkor javítani kell az általános felügyelet és a szakmai felügyelet összhangját. A szakirányításban földuzzadt az adminisztrációs munka, amely nemcsak a szakmai irányítás, segítés és tanácsadás lehetőségeit korlátozza, hanem az intézményekre is nehezen elviselhető bürokratikus terheket ró. El kell érni, hogy a központilag meghatározott egységes szakmai elvek és mi-

nőségi követelmények a tanácsi irányításban is egyenletesen valósuljanak meg. Az irányításban messzemenően szem előtt kell tartani, hogy semmilyen pedagógiai feladat vagy változás nem valósítható meg csupán rendeletek és utasítások kiadásával. Végeredményben minden azon múlik, hogy miként sikerül a pedagógusokat, az egyes iskolákat megnyerni a szükséges változtatásokhoz. Ezért az irányítás módszerének, stílusának, szakszerűségének javításával is ösztönözni kell az iskolák önállóságának és felelősségének erősödését, a nevelőtestületek önálló kezdeményezéseit. Ezt azért is kell nyomatékkal hangsúlyoznunk, mert gyakori tapasztalat, hogy az irányító szervek ma is sokszor formálisan vagy gyámkodóan végzik ellenőrző, segítő és minősítő tevékenységüket. *A nevelőtestületek szerepét jelentősen növelni kell* az iskolát érintő szakmai döntések előkészítésében.

Az iskola önállóságának növelése természetesen nem képzelhető el az *igazgatók* szakmai irányító munkájának javítása nélkül. Ennek érdekében nagyon is konkrét feladatokat kell megoldani. Érezhetően csökkenteni kell és lehet az igazgatók adminisztrációs terhelését, a túlszabályozottságot, kerülni kell a pedagógiailag már-már irányíthatatlan mammutiskolák létrehozását. Központi ajánlásokkal, módszertani útmutatókkal, közvetlen tapasztalatcserékkel is segíteni kell az iskolák igazgatóit pedagógiai feladataik ellátásában, abban, hogy a tanácsokkal való kapcsolatuk érdemibbé váljék, és erősödjön a közművelődés intézményeivel való együttműködésük. E szempontokat kell figyelembe venni a kádermunkában is: olyan vezetők kiválasztásáról kell gondoskodni, akik képesek az iskola pedagógiai munkáját magas színvonalon irányítani.

Iskoláink színvonala, mostani elhatározásaink sorsa is döntő mértékben *a pedagógusokon* múlik. Napjainkban a pedagóguspályán dolgozik az értelmiség legnépesebb rétege: 156 ezer óvónő, tanító, tanár neveli ifjúságunkat. Ez a szám többszöröse a

felszabadulás előttinek. Közöttük a nagy egyéniségek, hivatásuk mesterei manis éppúgy jelen vannak, mint korábban.

Ezzel nem akarjuk elfedni azt, ami valóságos gond. Érzékeljük, hogy *a pedagógushivatás veszített társadalmi presztízséből. Ezen mindenképp változtatni kell:* a pedagógusok életfeltételeinek, munkakörülményeinek javításával is, a jó munka fokozottabb megbecsülésével is. Nemegyszer találkozunk tekintélyrontó jelenségekkel az iskolákban. Nem a képesítés nélküliek alkalmazására gondolok — hiszen rájuk szükségük volt iskoláinknak, és többségük be is bizonyította hivatásszeretetét, alkalmasságát —, hanem a munkájukat igénytelenül végzőkre, a rutinból élőkre, az újtól, a korszerűbb módszerektől idegenkedőkre. Meg kell szoknunk, hogy a pedagógusokról beszélve sem helyes az általánosító értékelés. Itt is — mint minden más szakmánál — *az elvégzett munka minősége, hatékonysága legyen a mérce.*

Fontos, hogy a pedagógus elsősorban az iskolában bizonyítson, az ifjúság nevelését tartsa legfőbb feladatának. Azt szeretnénk, ha a nevelőtestületekben és az iskolákat irányító, ellenőrző tanácsokban is meghonosodna az értékelésnek ez a szemlélete. Ma gyakran tapasztaljuk, hogy a pedagógusmunka értékelésének számtalan szempontja van, de a leglényegesebb: az oktató-nevelő munka színvonala — háttérbe szorul. Nem szeretnénk, ha a pedagógusok kivonnák magukat a közéleti feladatokból, hiszen önként, szívesen vállalt és végzett munkájukat ezután sem nélkülözhetik a lakóterületi közösségek. Nem lehet azonban jó pedagógus az, aki ugyan tisztességesen eleget tesz társadalmi megbízatásainak, de legfőbb kötelességét, a tanítást, a nevelést elhanyagolja.

Az oktatás tartalmának és módszereinek megújítása nagy erőpróba. Egy-egy tantárgy esetében a korábbitól, a megszokottól gyökeresen eltérő új ismeretanyag és új módszerek lépnek be az iskolába. Nem könnyű vállalkozásról van szó; zökkenőiből, átmeneti kudarcaiból ma még nem vonhatunk le végérvényes kö-

vetkeztetéseket. A pedagógusoknak is időre, megértésre van szükségük. És még valamire: intenzív önképzésre és *továbbképzésre*. Önkritikusan kell felvetnünk, hogy ebben mulasztások, késlekedések terhelik az irányító szervek munkáját. Nem tudtunk az elmúlt években a tantervi korszerűsítés követelményeihez megfelelően illeszkedő pedagógus-továbbképzési rendszert kiépíteni, részben anyagi-pénzügyi okok, részben a felsőoktatási továbbképzési kapacitások szűkössége miatt, továbbá az elképzelések kiforratlansága miatt sem. Elengedhetetlennek tartjuk, hogy a színvonalas pedagógus-továbbképzés rendszere és feltételei mielőbb kiépüljenek.

Nem kevésbé fontos mielőbb megoldani *a pedagógusképzés* égető kérdéseit, amelyek mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt nyomasztják oktatási rendszerünket. A demográfiai hullám a tervidőszak végére, az évtized második felére eléri a felső tagozatot, és ez a számítások szerint tízezerrel megnöveli az általános iskolai tanárszükségletet. A minőségi követelmények közt változatlanul fontos feladat — különösen az egyetemeken — a pedagógiai képzés fejlesztése, a jövendő tanárainak fokozottan hivatástudatra, szilárd marxista világnézetre, a szocializmus ügye iránti elkötelezettségre való nevelése.

A mai feladatok közül külön is ki kell emelni *az ötnapos tanítási hét* bevezetését. Az ötnapos tanítási hétre való áttérés az új tantervek bevezetése közben éri az oktatásügyet. Ez nyilvánvalóan gondokat is okoz, hiszen egy megkezdett folyamat közben kell sok mindent hozzáigazítani az új formákhoz. Az ötnapos tanítási hétre való áttérés tervezésekor emiatt számolni kell bizonyos nehézségekkel. Mindenekelőtt arra kell vigyázni, hogy ne növekedjen számottevően a tanulók és a pedagógusok napi terhelése. Az évközi szünetek megrövidítésével és a tanév némi meghosszabbításával — úgy tűnik — elkerülhető a tananyag lényeges csökkentése. Mindent meg kell tenni, hogy mérsékeljük a pedagógusok terhelését, s minél nyugodtabb légkört teremtsünk munkájukhoz. Az előkészítő munka eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy az ötnapos tanítási hét — az eredeti elképzelések-

nek megfelelően — ősztől bevezethető. A diákok szabad szombatjáról tudunk ma a legkevesebbet mondani, mert ez elsősorban a családtól, a szülőktől függ. Azt tartanánk kedvezőnek és arra kell törekednünk, hogy *a szülők töltsenek több időt gyermekeikkel,* kapcsolják be őket jobban a családi munkába, a közös programokba, mert ez az együttlét fontos emberformáló erő. Természetesen az ifjúsági szövetségnek, a közművelődési intézményeknek, a sport- és természetbarát egyesületeknek, sőt az iskoláknak is megvan a maguk feladata.

Az ötnapos tanítási hétre való áttérés — akárcsak az ötnapos munkahét bevezetése — nem egyszerűen a munkával vagy tanulással töltött órák átcsoportosítását jelenti, hanem bizonyos fokú *életforma-átalakulással* is jár. A szükséges intézkedéseket idejében, átgondoltan meg kell hozni, és minden lehetségest meg kell tenni azért, hogy az átmenet zökkenőmentes legyen. Ugyanakkor az új munkarendet szoknunk kell, ehhez időre és türelemre is szükség van.

A közoktatás időszerű feladatainak megoldása nagymértékben függ attól, *milyen társadalmi légkör veszi körül az iskolát, hogyan támogatják a családok, a helyi közösségek és az üzemek, intézmények a pedagógusok munkáját.*

A közoktatás társadalmi üggyé válásában jelentős szerepük van *a pártszervezeteknek.* 1972 óta a budapesti és megyei pártbizottságok, de a járási, városi pártszervek is folyamatosan — több alkalommal — napirendre tűzték az oktatáspolitika legfontosabb kérdéseit. Mind több helyen gyakorlattá vált a pedagógusok ideológiai, politikai, oktatáspolitikai tájékoztatása. Az iskolai pártmunka színvonalát emelték a csaknem valamennyi megyei székhelyen működő *pedagógus-pártbizottságok.* Irányításukkal tervszerűbbé vált a szervezeti munka, csökkent az alapszervezetek közötti színvonalkülönbség, nagyobb figyelmet fordítanak az iskolai élettel összefüggő kérdésekre.

A pártszervek és az iskolai pártalapszervezetek ismertessék

meg a Központi Bizottság irányelveit a területükön dolgozó állami és tömegszervezeti vezetőkkel, a pedagógusokkal. A megyei pártbizottságok a Központi Bizottság dokumentuma alapján a tanácsokkal együtt tekintsék át a közoktatás helyzetét, az időszerű megyei feladatokat, és foglaljanak állást a politikai döntést igénylő kérdésekben. Nyerjék meg a párttagság cselekvő támogatását, erősítsék tovább az iskola munkáját segítő társadalmi erők összefogását.

Az iskolai pártszervezetektől azt kérjük, hogy javítsák a pedagógusok és a tanulók közötti politikai, ideológiai munkát, mozgósítsanak az oktatáspolitikai célok — adott iskolán belüli — megvalósítására. Teremtsenek nyugodt iskolai légkört, erősítsék az iskolai demokráciát, segítsék az ifjúsági szervezetek mozgalmi munkáját. Támogassák az iskolavezetést a rend, a fegyelem megszilárdításában, a színvonalas nevelő, oktató munka fejlesztésében.

Összefoglalva az elmondottakat: a következő években a figyelmet a napirenden levő legfontosabb kérdések jó megoldására kell összpontosítani. Gondoskodni kell az ötnapos tanítási hét zökkenőmentes bevezetéséről. Folytatni kell az iskola oktató és nevelő munkájának már megkezdett tartalmi és tantervi megújítását. A tapasztalatok alapján folyamatosan el kell végezni a szükséges korrekciókat. Meg kell oldani a korábbinál nagyobb létszámú gyermekkorosztályok színvonalas általános iskolai, majd középiskolai képzését. Az irányító szervek teremtsék meg a közoktatás folyamatos fejlesztéséhez és megújításához szükséges feltételeket. Gondoskodni kell arról is, hogy az iskolát és *a pedagógusok munkáját a társadalom részéről bizalom és támogatás övezze.*

A közoktatás fokozatos fejlesztése váljék még inkább közös üggyé; e nagy feladatot oldjuk meg úgy, hogy az iskola egyre jobban képes legyen kielégíteni azokat az igényeket, amelyeket a jövő szocialista társadalma támaszt vele szemben.

AZ ÁLLAMI OKTATÁSRÓL SZÓLÓ 1972. JÚNIUS 15-I KÖZPONTI BIZOTTSÁGI HATÁROZAT VÉGREHAJTÁSÁNAK TAPASZTALATAI ÉS A KÖZOKTATÁS TOVÁBBI FEJLESZTÉSÉNEK IRÁNYELVEI

A Központi Bizottság 1982. április 7-i állásfoglalása

A Központi Bizottság legutóbb 1972-ben tárgyalta meg az állami oktatás helyzetét. Az azóta eltelt tíz év során mélyreható változások mentek végbe a társadalmi-gazdasági viszonyokban, jelentős mértékben változtak — bonyolultabbak és nehezebbek lettek — munkánk külső és belső feltételei. A bonyolultabb feladatok megoldásában — amint pártunk XII. kongresszusa is hangsúlyozta — egyre nagyobb az emberi tényező, ezen belül az oktatás szerepe, jelentősége.

Az iskolával szemben támasztott új követelmények, az iskolai oktató-nevelő munka javításának és a közoktatás fejlesztésének feladatai indokolttá teszik, hogy a Központi Bizottság áttekintse 1972. évi határozata végrehajtásának tapasztalatait, és meghatározza a további munka fő irányait.

I.

A közoktatásnak az elmúlt évtizedben végbement fejlődése, valamint a gyakorlati tapasztalatok egyaránt azt mutatják, hogy az 1972. évi oktatáspolitikai határozat egészében véve helyes és időtálló volt, az ott megjelölt fő elvek és feladatok hosszabb távra is megfelelő alapot adnak a munkához. A szocialista iskolának változatlanul aktuális és kiemelkedően fontos feladata az

önállóan gondolkodó, elkötelezett, aktív, kezdeményező és alkotó személyiségek nevelése; a széles és szilárd alapműveltségen nyugvó tudás kialakítása; a szocialista társadalom fejlődése szempontjából kívánatos mobilitás, mindenekelőtt a fizikai dolgozók gyermekei továbbtanulásának szociális és pedagógiai eszközökkel való elősegítése. Hosszú távra szólóan érvényes feladat az iskola által közvetített műveltségi anyag tartalmának és az oktató-nevelő munka módszereinek folyamatos megújítása, korszerűsítése; az általános iskola kiemelt fejlesztése; az iskolai demokrácia erősítése.

A Központi Bizottság határozata kedvezően befolyásolta az iskola és a pedagógusok társadalmi megítélését. A pártszervek és a pártszervezetek a korábbinál rendszeresebben és jelentőségének megfelelően foglalkoztak a közoktatás fejlesztésének feladataival. A társadalmi szervek, üzemek, vállalatok, munkahelyi kollektívák nagymértékben hozzájárultak a nevelési intézmények működési feltételeinek javításához, különösképpen az óvodai hálózat bővítéséhez.

① A közoktatás fejlődésének legjelentősebb eredménye az elmúlt évtizedben az iskolázás további nagyarányú kiterjesztése volt. E folyamat mélyreható tartalmi és minőségi változásokat idézett elő az ország lakosságának általános és szakmai műveltségében. Hozzájárult a történelmi eredetű kulturális elmaradottság leküzdéséhez, a szocialista társadalomépítés feladatainak sikeres megoldásához, a szocialista tudat fejlődéséhez.

Az iskolázás bővülése a közoktatás egészét és minden fokozatát jellemezte. Az óvodás korú gyermekek intézményes elhelyezésének megoldására széles körű társadalmi összefogással jelentős eredmények születtek. Az óvodába járó gyermekek aránya 1981-ben 91 százalékra emelkedett (1972-ben 62 százalék volt) s ez nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő. Az óvodába nem járó gyermekek számára pedig általánossá vált az iskolára való előkészítés.

A 6—13 évesek iskoláztatása gyakorlatilag teljes körű (98 százalék), és ma már a tankötelesek 95 százaléka 16 éves koráig sikeresen befejezi az általános iskolát.

Az általános iskolát befejezők 93 százaléka folytatja tanulmányait középfokon (ez 1972-ben 82 százalék volt); középiskolában (46,1 százalék), szakmunkásképző iskolában (44 százalék) és egyéb szakiskolában (2,9 százalék).

Az iskolázottság általános emelkedését jól mutatja, hogy a fiatalabb korosztályok iskolai végzettsége különösen dinamikusan emelkedett. A 25—29 éveseknek pl. alig 4 százaléka nem fejezte be az általános iskolát, 56 százalékuk középfokú iskolai végzettségű (37 százalékuk érettségizett), 10 százalékuk pedig egyetemi-főiskolai végzettséget szerzett.

A ma felnövekvő nemzedékek iskolázottsági-műveltségi színvonalának emelkedése irányába hat az is, hogy tagjai lényegesen hosszabb időt töltenek el az iskolarendszerben. Az 1960-ban születettekre átlag 11,3 nappali tagozatos oktatásban eltöltött tanév jut. (Az 1940-ben születettek átlagosan 8,4 tanévet végeztek, az 1950-ben születettek 10 tanévet.)

Oktatási rendszerünknek ezek az eredményei nemzetközi összevetésben is megállják helyüket. Az iskolába járók aránya megfelel gazdasági fejlettségünknek.

② Az iskolázás lehetőségeinek nagyarányú kiterjesztése a társadalom valamennyi osztályát és rétegét érintette, a művelődési egyenlőtlenségek további csökkentésének irányába hatott, és társadalmunk egységesülésének tendenciáját erősítette. A fejlődés tényei nem igazolják azt a gyakorta hangoztatott állítást, mely szerint iskolarendszerünk változatlan mértékben újratermeli a társadalmi eredetű művelődési, továbbtanulási esélyegyenlőtlenségeket. Iskolarendszerünk legnagyobb történelmi eredménye, hogy hozzájárult a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, társadalmunk egészséges mobilitásának és nyitottságának megőrzéséhez. Ezt mutatja az is, hogy az elmúlt évtizedben némiképp növekedett a fizikai dolgozó rétegek gyermekeinek aránya a felsőoktatási intézmények hallgatói között (mi-

közben a hallgatólétszám nőtt), jóllehet e rétegek aránya a társadalmi szerkezet változása következtében mintegy 5 százalékkal csökkent.

Mindez nem jelenti azt, hogy az iskola hiánytalanul teljesítette, illetve teljesíteni tudja a művelődési esélyegyenlőtlenségek vagy az indulásnál fennálló társadalmi-kulturális hátrányok csökkentésében rá háruló funkciókat. Egyrészt az átlagok jelentős szóródást mutatnak: a gimnáziumokban és az egyetemeken a fizikai dolgozók gyermekeinek aránya az átlagosnál alacsonyabb, másrészt a társadalmi-kulturális hátrányokkal induló, tanulmányaikban elmaradó, családi környezeti problémákkal küzdő gyermekek felzárkóztatásában csekély előrehaladást sikerült elérni. Az általános iskola — működésének mai feltételei között — e feladatának csak részben tud eleget tenni. Gyakori, hogy a tehetséges gyermekeket teljesítőképességük alatt foglalkoztatja, a kulturálisan erősen elmaradottakat és nehezen nevelhetőket pedig sok esetben eleve a csökkentett követelményeket támasztó kisegítő iskolába szelektálja a felzárkóztatás helyett.

A tanulmányaikban erősen elmaradók jelentős része cigánycsaládok gyermekei, akik nemcsak a környezetük okozta hátrányokkal kerülnek az általános iskolákba, hanem az esetek egy részében nyelvi nehézségekkel is küzdenek. Ezek hatásának mérséklésére az óvodai nevelésben, az általános iskolák egy részében speciális formákkal, módszerekkel mindeddig csak részleges eredményeket sikerült elérni.

③ Az elmúlt évtizedben mindenekelőtt a pedagógusok, az oktatásirányító szervek, valamint a pártszervezetek — köztük a pedagógus-pártszervezetek — tevékenysége nyomán jelentős eredmények születtek az iskola tartalmi munkájában is. Ezek közül csak a legfontosabbakat említve: ki kell emelni az óvodai nevelés nemzetközileg is elismert korszerűségét és színvonalát; az általános iskolai lemorzsolódás csökkenését; a szakrendszerű oktatás további kiterjedését; egyes tantárgyak oktatásában az alkalmazott pedagógiai módszerek megújítását, nemzetközileg is

elismert korszerűségét és színvonalát; a szakmunkásképzés korszerűsítését; a gimnáziumi fakultatív tárgyak bevezetését.

A most bevezetés alatt álló új tantervek és tankönyvek korszerűbb műveltségi anyagot tartalmaznak, így jelentős előrelépést, minőségi fejlődést tesznek lehetővé az oktatás és nevelés tartalmában és módszereiben. Hatásukat azonban ma még nem lehet megbízhatóan értékelni. Rövid idő alatt mintegy ezer új tankönyvet kellett, illetve kell kidolgozni, megjelentetni. Ez nem tette lehetővé a tankönyvek egy részének kipróbálását, megfelelő szakmai vitáját. Ma már látható, hogy egy részük túlméretezett, illetve nehezen tanulható, nem veszi figyelembe a tanulók életkori sajátosságait. Mindez szükségessé teszi, hogy a tapasztalatok alapján sor kerüljön az új tankönyvek tervszerű korrekciójára.

Ezek a tényezők is éreztetik hatásukat abban, hogy az iskolázás lehetőségeinek extenzív növekedésével az iskola tartalmi munkája, az oktató-nevelő munka színvonala és hatékonysága nem tudott lépést tartani. Az iskoláztatás javuló számaival nincs mindig arányban a tanulók ismeretszintjének emelkedése. A tanulók egy részének tudásában, készségeik fejlettségében szembetűnő fogyatékosságok mutatkoznak (így pl. az olvasási, az írásbeli és szóbeli kifejezési készségek, az önálló ismeretszerzési képességek és készségek nem kielégítő színvonalában stb.). Iskolarendszerünk a lehetségesnél és az elvárhatónál alacsonyabb színvonalon és egyenetlenül valósítja meg képességfejlesztő, pályairányítási, nevelési feladatait.

Az 1972-es KB-határozat fontos követelményként fogalmazta meg a bukások és az osztályismétlések arányának csökkentését, a felesleges terhelés felszámolását, továbbá az iskolák közötti feltételbeli különbségek kiegyenlítését. E célok megvalósítása azonban nemegyszer a „lefelé nivellálás" tendenciájának kialakulásához vezetett. A felesleges terhelés megszüntetésére irányuló törekvés néhány tantárgy esetében indokolatlan és az iskola által közvetített műveltségi anyag belső arányait megbontó tananyagcsökkentést eredményezett. A túlterhelés enyhítésé-

nek módozatai a teljesítménykövetelmények leszállításával jártak együtt, az iskolák működési feltételeinek közelítése pedig nem egy esetben a képességfejlesztés kedvezőbb pedagógiai és szervezeti formáinak (pl. a szakosított tantervű iskoláknak) visszaszorítására vezetett.

Az elmúlt évtizedben sem sikerült feloldani középfokú képzésünk számos ellentmondását. A gimnáziumok és a szakmai képzést adó iskolafajták ma is túl mereven elkülönülnek egymástól. Az indokoltnál kisebb a lehetőség a különböző iskolatípusok közötti mozgásra, az ún. korrekciós irányváltásra, s ez — a korai pályaválasztással összefonódva — zavarokat okoz a munkamegosztásba való beilleszkedésben.

A szakmai képzésben és a társadalmi munkamegosztásra való felkészítésben nem érvényesül kielégítően az a követelmény, hogy a képzés rugalmasan alkalmazkodjék a gazdasági-technikai fejlődés távlatosabb, de már ma is érzékelhető szükségleteihez. Változatlanul bírálják a technikusképzésnek az iskolarendszerből való kikerülését; a tanfolyami keretek között folyó képzés sem mennyiségileg, sem minőségileg nem elégíti ki az igényeket.

Középfokú oktatásunk jelenlegi szerkezete szűk merítési bázist teremt a felsőoktatás számára. A hallgatói utánpótlás mintegy 70 százalékát a gimnázium adja, holott ez az iskolatípus egy-egy korosztálynak alig 20 százalékát oktatja. Mindez kedvezőtlenül befolyásolja a felsőfokon továbbtanulók társadalmi összetételét, valamint a férfiak és nők arányát.

④ Az oktatással kapcsolatos társadalmi ráfordítások számottevően növekedtek. Ennek nyomán általában javultak az oktatás tárgyi és személyi feltételei.

A pedagógusok száma az elmúlt évtizedben tovább emelkedett, és 1981-ben meghaladta a 156 ezret. Csökkent a képesítés nélküli pedagógusok száma. Javult a diákszociális ellátás.

Az oktatás anyagi ellátottsága az 1970-es években — a növekvő ráfordítások ellenére — nem javult olyan mértékben, hogy az intenzívebb pedagógiai munka számára a korábbinál érezhe-

tően jobb feltételeket teremtett volna. Külön gondot jelent, hogy a javuló átlagok mögött is rendkívül nagy a szóródás. A gyorsan fejlődő települések és településrészek, az új lakótelepek nevelőintézményei az átlagosnál jóval kedvezőtlenebb feltételek között tevékenykednek.

A legszembetűnőbben az óvodai ellátottság javult. Az általános iskolai ellátottság mennyiségi és minőségi javulása — annak ellenére, hogy az elmúlt tíz év alatt több mint 5 és fél ezerrel növekedett a tantermek száma — nem éri el a tervezett szintet. Az iskolák jelentős részében hiányzik a tornaterem, a könyvtár, a tanműhely, kevés a korszerű taneszköz. Korszerűtlenek a higiénés viszonyok, szűkek az étkeztetési lehetőségek.

A fiatal nők teljes foglalkoztatása és a többgenerációs családok nagy részének felbomlása miatt folyamatosan nőnek a gyermekek egész napos ellátásával, étkeztetésével szemben támasztott társadalmi igények. Az elmúlt évtizedben ennek megfelelően a napközis ellátás dinamikusan bővült: 1981-ben az alsó tagozatos tanulók 59 százaléka (1970-ben 23,5 százaléka), a felső tagozatosok 18 százaléka (1970-ben 15 százaléka) számára jutott hely a napközi otthonokban. Ezek az arányok azonban elmaradnak a szükségletektől. Emellett a napközik tárgyi feltételei, pedagógiai, tartalmi színvonala sem tudott lépést tartani a mennyiségi növekedéssel. A napközis csoportoknak nem egészen fele tartózkodik napközi otthon céljára alkalmas helyiségben. Részben a napközis csoportok nagy létszáma miatt, részben pedig amiatt, mert a napközis pedagógusok között a legmagasabb a képesítés nélküliek aránya, a gyermekekkel való foglalkozás színvonala sok helyen nem kielégítő.

⑤ Az irányító szervek intézkedéseinek többsége hozzájárult a Központi Bizottság által megjelölt feladatok eredményes megoldásához. Ugyanakkor a határozat néhány pontjának végrehajtása során feszültségek keletkeztek.

Az iskolai munka korszerűsítését célzó intézkedések már csak mennyiségüknél fogva sem lehettek és voltak mindig kellően előkészítve, kiérlelve, átgondolva. Esetenként nem voltak kellő-

képpen egybehangolva sem. Néhány intézkedést pedig — indokoltan — vissza kellett vonni, illetve korrigálni kellett. A változások mennyisége és egy részüknek nem kellő megalapozottsága kedvezőtlenül befolyásolta az iskola stabilitását, nem szolgálta az oktatás színvonalának, illetve a tanulók ismeretszintjének kívánatos mértékű emelkedését, elbizonytalanította a pedagógusokat, s bírálatot váltott ki a közvéleményben.

Az iskola fejlesztési lehetőségeinek és ütemének megítélésében irreális elképzelések, illúziók is jelentkeztek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az iskola, az oktatási rendszer csak rendkívül körültekintően változtatható. Az iskola oktató-nevelő munkáját érintő intézkedések némelyikének hatásai csak évek múlva jelentkeznek, illetve értékelhetők reálisan. A határozat megvalósítása során kitűnt, hogy számos előirányzott intézkedés megnyugtató teljesítéséhez nem állt rendelkezésre a szükséges idő, illetve a rendelkezésre álló idő alatt nem lehetett biztosítani a körültekintő végrehajtáshoz szükséges feltételeket. A türelmetlenség, a nem kellően előkészített változtatások, esetenként az iskolát és a pedagógusokat érő megalapozatlan bírálat, méltánytalan elmarasztalás is kedvezőtlenül hatott a pedagógusok közérzetére és a közoktatás társadalmi megítélésére, csökkentette a pedagógusoknak az oktatásirányítás iránti és a szülőknek az iskola iránti bizalmát.

Közoktatási rendszerünk mai problémái nem csupán az 1972. évi határozat óta eltelt idő viszonylagos rövidségével vagy a végrehajtás fogyatékosságaival függnek össze, s nem is pusztán az iskola működésének termékei. Jórészt abból adódnak, hogy az elmúlt időszakban lejátszódott társadalmi-gazdasági változások új követelményeket támasztanak az iskolával szemben, és az iskola feladatainak bővülését eredményezik. Az iskola oktató-nevelő munkájának folyamatban levő tartalmi-pedagógiai megújításával együtt meg kell oldani a nagyobb létszámú korosztályok általános iskolai, majd középiskolai elhelyezését és az 5 napos tanítási hét bevezetését. Az egyidejűleg jelentkező, egymásra torlódó feladatok élesebben világítanak rá iskolarendszerünk

legégetőbb gondjaira, feszültségkeltő pontjaira: az oktatás tárgyi és személyi feltételeinek problémáira, mindenekelőtt a területileg egyenlőtlenül jelentkező, helyenként különösen súlyos tanteremhiányra és a pedagógusok túlterhelésére. A túlterhelés nemcsak az óraszámokkal és a tanulócsoportok helyenként nagy létszámával függ össze, hanem a tartalmi korszerűsítés menetében bekövetkező változásokkal s az új, magasabb követelményekkel is.

Ebből következően a 80-as évek legfontosabb oktatáspolitikai feladata az iskola oktató-nevelő munkájának folyamatban levő tartalmi-tantervi megújítása és a nagyobb létszámú gyermekkorosztályok színvonalas általános iskolai és középiskolai képzésének egyidejű biztosítása.

⑥ Az 1972. évi határozat az iskola belső életének, az oktatás-nevelés tartalmi és módszerbeli korszerűsítésének tennivalói mellett fontos feladatként jelölte meg, hogy tudományos elemzésekre támaszkodva ki kell dolgozni a köznevelési rendszer távlati fejlesztésének fő irányait, s az ennek megfelelő iskolarendszer szerkezetét és tartalmát. A határozat nyomán kiterjedt munkálatok folytak a távlati fejlesztési koncepció kidolgozása érdekében. Elismerésre méltó eredmények és javaslatok születtek, de átfogó, megalapozott fejlesztési koncepció, egységes álláspont a szakemberek vitái során nem alakult ki.

Ugyanakkor e munkálatok is igazolták, hogy iskolarendszerünk fejlesztése, az iskola iránt támasztott társadalmi igények rugalmasabb és hatékonyabb kielégítése nem teszi szükségessé az iskola mai alapszerkezetének gyökeres átalakítását. Éppen ezért a távlati fejlesztési programnak — amelynek kidolgozása továbbra is fontos feladat — nem egyszerűen a jövendő iskolarendszer modelljét kell megrajzolnia, hanem mindenekelőtt arra kell választ adnia, hogy a jelenleg működő iskola korszerűsítése, társadalmi hatékonyságának növelése milyen lépésekkel vihető előre, s hogyan biztosítható, hogy az iskola javuló színvonalon lássa el feladatait.

A 80-as évek feladatainak megoldása során fokozottabban kell figyelembe venni az iskolarendszer fejlesztésével szemben támasztható távlati követelményeket, hogy a mai legégetőbb gondok megoldása egyben a távlati célok megvalósítását is segítse.

II.

A közoktatás fejlesztési irányainak meghatározásakor abból kell kiindulni, hogy a társadalmi-gazdasági változások, szocialista társadalmunk fejlődése módosítják az iskolával szemben támasztott igényeket. A tudományok fejlődése, az új ismeretek rohamos ütemű növekedése és felhalmozódása időről időre szükségessé teszi az iskolarendszer által közvetített műveltségi anyag, az általános és a szakmai műveltség elemeinek és szerkezetének korszerűsítését, belső arányainak módosítását. Oktatáspolitikánk fontos feladata, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődésnek és a tudomány haladásának ezeket a tendenciáit időben felismerje, elemezze, értékelje, és az iskola belső fejlődésében végbemenő változások, illetve az ebből fakadó teendők figyelembevételével meghatározza a fejlesztés legfontosabb soron levő és távlati feladatait. A fejlesztés során biztosítani kell, hogy az iskola valamennyi alapvető funkciója harmonikusan, egymást kölcsönösen kiegészítve érvényesülhessen.

① Iskolarendszerünket úgy kell fejleszteni, hogy mindinkább képessé váljon a következő alapfunkciók teljesítésére:

— Biztosítsa, hogy a tanulóifjúság a kor követelményeinek megfelelő műveltséget sajátíthasson el. Szilárdan alapozza meg a felnövekvő nemzedékek általános műveltségét, tudományos világnézetét. Tegye képessé és alkalmassá a fiatalokat az új ismeretek önálló elsajátítására, az iskolán túli művelődésre.

— Az iskola készítse fel a tanulóifjúságot a társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódásra. Szélesen alapozó és továbbépíthető ismereteket adjon, hogy az iskolarendszerből kilé-

pő fiatalok rugalmasan tudjanak alkalmazkodni a munkamegosztás, a gazdasági-technikai fejlődés igényeihez.

— Tegye lehetővé a személyi adottságok és képességek sokoldalú fejlesztését, a különböző irányú tehetségek kibontakoztatását.

— Nevelje a fiatalokat rendszeres, fegyelmezett, szorgalmas munkára, tudatosítva bennük, hogy a szocializmus a munka társadalma.

— Nevelje a fiatalokat egészséges életmódra, alakítsa ki bennük a rendszeres testedzésnek és a fizikai képességek fejlesztésének igényét. Ezzel is növelje állóképességüket, munkabírásukat, küzdőképességüket és akaraterejüket.

— Alakítsa ki a felnövekvő nemzedékek elkötelezettségét a szocializmus ügye, a haladás eszméi iránt. Készítse fel a fiatalokat a kor társadalmi problémáiban való önálló eligazodásra, a végbemenő társadalmi-gazdasági és politikai folyamatok megértésére. Fejlessze ki a társadalmi-közéleti aktivitáshoz szükséges készségeiket és kezdeményező képességüket.

— Formálja a fiatalok személyiségét, magatartását, tudatos fegyelmét, akarati-erkölcsi jellemvonásait. Neveljen szocialista társadalmunk közösségi értékeinek megbecsülésére és gyarapítására. Erősítse a tanulók hazaszeretetét, alakítsa a közösségért és önmagukért érzett felelősségüket.

— Járuljon hozzá a társadalmi mobilitás egyéni lehetőségeinek megalapozásához, a társadalom nyitott jellegének fenntartásához, a művelődési egyenlőtlenségek mérséklődéséhez.

— Adjon fokozott segítséget bizonyos, korábban egyértelműen családinak tulajdonított funkciók ellátásához (egész napos nevelőprogramokkal, a szociális gondoskodás kiterjesztésével stb.), s teremtsen megfelelő kereteket a fiatalok szabad idejének, közösségi életének kulturált, hasznos eltöltéséhez.

(2) Oktatási rendszerünk csak akkor tarthat lépést a társadalmi fejlődés követelményeivel, ha képessé válik a folyamatos megújulásra. Egyik legfontosabb oktatáspolitikai feladatunk azoknak a feltételeknek és annak a szemléletnek a kialakítása,

amely lehetővé teszi a folyamatos tartalmi-pedagógiai megújulást.

Ennek érdekében:

— Folytatni kell a közoktatás egészét átfogó tartalmi megújítást, az új tantervi programok bevezetését, illetve ezek tapasztalatainak elemzését, értékelését, a szükséges és esedékes korrekciók előkészítését és végrehajtását.

— Stabilizálni és konszolidálni kell az iskola belső életét; olyan feltételeket kell teremteni az iskolai munkában és az iskola társadalmi megítélésében, amely erősíti a pedagógusok kezdeményezőkészségét az iskola oktató-nevelő munkájának továbbfejlesztésében és megújításában, amely érthető és elfogadható a szülők és a társadalom számára is.

— A folyamatos tartalmi korszerűsítést és megújítást, valamint az iskolai élet belső stabilitását egyidejűleg, egymással párhuzamosan, a jelenlegi iskolastruktúra megőrzésével, a történelmileg kialakult iskolaszerkezet keretei között kell megoldani.

Az iskolarendszer távlati fejlesztésében is csak olyan megoldás vezethet célra, amely megőrzi és továbbfejleszti a jelenlegi értékeket, továbbá nagyobb megrázkódtatások, felesleges szervezeti változtatások nélkül hajtható végre. A szerkezetet tekintve sem merevíthetjük meg azonban iskolarendszerünket. E területen is szabad utat kell biztosítani a megérlelődött változásoknak. Azokat a megoldásokat kell előnyben részesíteni, amelyek a jövő iskolarendszerét a jelen kereteire építik, s a mai iskolaszerkezetet fejlesztik tovább.

③ A fejlesztés legfontosabb elemének a közoktatás tartalmi korszerűsítését kell tekinteni.

Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a korszerű műveltség megalapozására, a képességek fejlesztésére és a folyamatos önművelés készségeinek kialakítására. Biztosítani kell, hogy az új tudományos ismeretek és a kor követelte igények fokozatosan beépüljenek az iskola műveltségi anyagába. Gondoskodni kell a tanulók anyanyelvi kultúrájának fejlesztéséről, a társadalomtu-

dományok ismeretanyagának folyamatos felfrissítéséről és arról, hogy az iskola által közvetített műveltségi anyag megfelelő súllyal tartalmazza nemzeti kultúránk értékeit és népünk történelmi múltjának tanulságait. Az iskolarendszer minden fokozatán nagyobb figyelmet kell fordítani az idegen nyelvek oktatására, az eredményesebb nyelvtanulás szakmai és tárgyi feltételeinek javítására. Meg kell vizsgálni az iskola mai tantárgyi szerkezetét, nagyobb, integrált műveltségi tömbök kialakításának lehetőségeit. Hatékonyabbá kell tenni a tanulók átfogóbb, egységesebb világképének formálását, a tantárgyakban elkülönülő ismeretek összefüggéseinek felismerését, meglátását.

A következő években a közoktatás tartalmi korszerűsítése elsősorban azt követeli, hogy a pedagógiai módszerek fejlesztésével, a tantervek, tankönyvek, taneszközök folyamatos javításával megvalósuljanak a szocialista iskola fő céljai. A jövőben körültekintőbben kell gondoskodni a tantervi korszerűsítés szükséges feltételeiről, a tankönyvek kidolgozásáról, kipróbálásáról, megvitatásáról és megjelentetéséről. Ügyelni kell rá, hogy a tudományos viták ne okozzanak zavart és bizonytalanságot a pedagógusok és a közvélemény körében. Gondoskodni kell róla, hogy a pedagógusképzésbe időben beépüljenek az új tantervi követelmények, és a továbbképzés megfelelő felkészítést nyújtson a pedagógusoknak. Tervszerűbben és körültekintőbben kell tájékoztatni a közvéleményt és a szülőket is. A televízió — mindenekelőtt az Iskolatelevízió — vállaljon megkülönböztetett szerepet mindezen feladatok megvalósításában.

④ Növelni kell az iskola szerepét a felnövekvő nemzedékek nevelésében, tudományos világnézetének kialakításában. Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani arra, hogy az ifjúság — életkori sajátosságainak megfelelő — meggyőző válaszokat kapjon az őt érdeklő és érintő társadalmi, politikai és ideológiai kérdésekre.

Iskolarendszerünknek képessé kell válnia arra, hogy időben és megfelelőképpen tudjon reagálni a társadalmi beilleszkedés tartalmában és mechanizmusában végbemenő változásokra, s ez-

által eredményesebben tudjon eleget tenni annak a jogos társadalmi igénynek, hogy növekvő szerepet töltsön be az ifjúság szocialista nevelésében, értékorientációjának és magatartásának formálásában. Ennek érdekében meg kell újítani a nevelő munka módszereit és stílusát, változtatni kell az iskola élet- és munkarendjét, kiemelt figyelmet fordítva a sokoldalú közösségi tevékenységre.

A tanulóifjúság szocialista nevelésének eredményesebbé tétele érdekében a következő években az alábbi fő feladatokat kell megoldani:

— Biztosítani kell az új tantervekben rejlő megnövekedett nevelési lehetőségek érvényre juttatását, s a pedagógusokat jobban fel kell készíteni erre a feladatra.

— Növelni kell a tanulók világnézeti és politikai tájékozottságát. Ennek érdekében elemezni kell a társadalmi, politikai és világnézeti orientálást célzó programok pedagógiai tapasztalatait, s korszerűsíteni kell e programokat.

— A felnövekvő generációk társadalmi-nemzeti azonosulása, szocialista hazafiságra és internacionalizmusra nevelése szempontjából fontos feladat a tanulók történelmi tudatának fejlesztése, különösen a közelmúlt történelmének jobb megismertetése és megértetése.

— A tanulóifjúság társadalmi elkötelezettségének, közéleti aktivitásának fejlesztése érdekében — az életkori sajátosságokat és az iskolai munka jellegét is figyelembe véve — elő kell segíteni a tanulók önállóságának és kezdeményezőkészségének kibontakoztatását. Mind az iskolában, mind az ifjúsági mozgalmi munkában kedvezőbb feltételeket kell teremteni az ifjúság öntevékenysége, önálló cselekvési lehetőségei számára. Növelni kell az iskolában az ifjúsági önkormányzat szerepét és felelősségét. A pedagógusok, az ifjúsági mozgalom kezdeményezőbben, bátrabban éljenek a szocialista nevelés e lehetőségeivel.

— Az egyes korosztályok életkori sajátosságainak megfelelő, egészséges erőfeszítéseket igénylő magas követelményszintet kell érvényesíteni az iskolarendszer minden fokozatában, de kü-

lönösen az általános iskola felső tagozatában és a középfokú oktatási intézményekben. A felesleges, formális terhelés további csökkentése mellett jobban kell tudatosítani és érvényesíteni azt a pedagógiai elvet, hogy a tanulók munkára nevelésének legfontosabb alakítója az iskolai munka színvonala, igényessége, követelményszintje, rendje, szervezettsége és fegyelme.

— Halaszthatatlan feladat, hogy újragondoljuk az iskola és az ifjúság nevelésére hivatott különböző intézmények és szervezetek együttműködését, ennek a 80-as években adott és várható feltételeit, követelményeit. Szem előtt kell tartani, hogy az ifjúság világnézetének és magatartásának pozitív formálását csakis akkor lehet sikeresen megoldani, ha egységes szemlélet és követelmények érvényesülnek az ifjúság életét befolyásoló intézmények és szervezetek tevékenységében.

A felnövekvő generációk szocialista nevelése egész társadalmunk ügye. Ezért az iskola nevelési törekvéseit a társadalom valamennyi intézményének támogatnia kell. Ugyanakkor az iskolának az eddiginél nagyobb szerepet kell betöltenie a különböző nevelési hatások összehangolásában és koordinálásában.

Az, hogy az iskola, az intézmények, a társadalom fokozottan részt vállal a felnövekvő nemzedékek nevelésében, nem csökkentheti a szülői gondoskodást és felelősséget, amelyet semmilyen más intézmény nem vállalhat át. A gyermekek egészséges testi, érzelmi és szellemi fejlődésének, a társadalmi normákat követő erkölcsi vonásai kialakításának legfőbb színtere a család. Az iskola is akkor érhet el tartós eredményeket, ha a családok tudatosan támogatják nevelési törekvéseit, s ha az iskola is következetesen alapoz a szülőkkel való együttműködésre nevelési feladatainak megoldásában.

⑤ Iskolarendszerünk történelmi feladata, hogy a társadalmi rétegződésből fakadó társadalmi-kulturális hátrányokat mérsékelje, s egyre erőteljesebben korlátozza a társadalmi egyenlőtlenségek hatásának érvényesülését, hozzájárulva társadalmunk homogenizálódásához. Változatlanul fontos feladat, hogy a fizikai dolgozó rétegek gyermekeinek művelődési, szakmaszerzési,

továbbtanulási és mobilitási esélyeit javítsuk, s ezáltal is hozzájáruljunk a kultúra további demokratizálásához.

— E célok megvalósítása érdekében abból kell kiindulni, hogy minél magasabb színvonalú az iskola szellemi és pedagógiai munkája, annál kedvezőbbek a feltételek a társadalmi eredetű hátrányok hatásainak enyhítésére is. A szocialista iskolarendszer által biztosított egyenlő feltételek elve nem jelenthet mechanikus azonosságot, s még kevésbé jelentheti az élenjáró iskolák visszafejlesztését, az átlaghoz igazítását.

— Az elmúlt évtized tapasztalatai is megerősítették: a társadalom nem nélkülözheti az olyan képzési formákat, amelyek intézményesen biztosítják a képességek differenciált fejlesztését, a különböző tehetségek kibontakoztatását. A személyi adottságok, a tehetségek kibontakoztatását és fejlesztését az eddiginél szélesebb körűen kell értelmezni, és a különböző irányú, pl. a gyakorlati, manuális tehetséget mutató gyermekek számára is több és változatosabb lehetőséget kell teremteni képességeik kifejlesztésére.

— Iskolarendszerünk fejlesztésének egyik fontos feladata azoknak a szervezeti formáknak és pedagógiai megoldásoknak a megteremtése, amelyek segíteni tudják a hátrányok hatékony enyhítését, egyszersmind a tehetségek minél szélesebb alapú kiválasztását, majd gyors és eredményes kifejlesztését. Ugyanakkor a tehetségek felkarolása és megkülönböztetett fejlesztése nem idézheti elő a hátrányokkal indulók és a lassabban fejlődők elhanyagolását, pedagógiai támogatásuk lanyhulását. E két feladatot szerves egységben kell megoldani.

— A szélesen alapozó és tovább építhető képzési formák elterjesztésével és uralkodóvá tételével szabadabbá kell tenni a társadalmi mobilitás iskolai útját; ki kell építeni a továbbképzés szervezett formáit (beleértve az irányított önművelést), s biztosítani kell a megszerzett képzettség továbbfejlesztésének lehetőségét.

⑥ Meg kell őrizni a kötelező alapiskolázás jelenlegi rendszerét. Ennek kerete a jövőben is a nyolcosztályos általános iskola

legyen. Az egységes alapiskolának minden tanuló számára biztosítania kell a társadalmunkban kívánatos és az egyén szempontjából nélkülözhetetlen alapműveltséget, a tankötelezettség megvalósulását és a jelenleginél magasabb minőségi követelményeket támasztó továbbtanulásra való felkészítést.

Hosszabb távon is megkülönböztetett figyelmet kell fordítani az általános iskola fejlesztésére, az oktató-nevelő munka feltételeinek lényeges javítására. Az 1987/88. tanévig mintegy 300 ezerrel több tanuló lesz az általános iskolákban, mint 1973/74-ben volt.

Végre kell hajtani a kormány által jóváhagyott programot, amelynek célja a nagyobb létszámú általános iskolai korosztályok megfelelő oktatási-nevelési feltételeiről történő gondoskodás. Már most programot kell készíteni ugyanezeknek a korosztályoknak a középiskolai fogadására, elhelyezésére, színvonalas képzésük feltételeinek megteremtésére.

A gyógypedagógiai nevelésre szorulók intézményrendszerét úgy kell továbbfejleszteni, hogy az iskola — a társadalom különböző szervezeteinek segítségével — a mainál eredményesebben szolgálja a társadalmi beilleszkedést, a rehabilitációt. A családi környezetben nem nevelhetők intézményes elhelyezésének feltételeit néhány éven belül meg kell teremteni.

A család funkcióinak változása, a családi gondok enyhítése, nevelési céljaink megvalósítása, a veszélyeztetettség megelőzése és gazdasági, munkahelyi érdekek is megkövetelik az egész napos ellátás további dinamikus fejlesztését. Néhány éven belül az óvodával szemben jelentkező társadalmi igényeket teljes mértékben ki lehet elégíteni. Az általános iskolában el kell érni, hogy a napközi otthoni ellátás és az iskolai étkeztetés iránti igényeknek iskoláink növekvő mértékben képesek legyenek eleget tenni.

A mennyiségi fejlesztésnek együtt kell járnia az egész napos foglalkoztatás feltételeinek érezhető javulásával: egészséges, kultúrált környezetet, elfogadható, a tanulókkal való egyéni foglalkozást is lehetővé tevő csoportlétszámokat, változatos, szí-

nes programokat kell kialakítani. Olyan egész napos foglalkoztatási formák meghonosítása a cél, amelyek alkalmazkodnak a gyermekek életkora által meghatározott igényekhez, érdeklődésükhöz, amelyek vonzók a számukra, és megnyugtató megoldást jelentenek a szülőknek is. E feladatok ellátása a napköziben dolgozó pedagógusok létszámának további növelése, szakértelmük, nevelő munkájuk nagyobb elismerése mellett gyermekfelügyelők alkalmazását is szükségessé teszi. A művelődési, ifjúsági és sportintézmények támogassák, segítsék az iskolákat e feladataik ellátásában.

⑦ A következő évtizedben a középfokú képzés iránti társadalmi igények növekedésével kell számolni, és — a párt programnyilatkozatával összhangban — fokozatosan általánossá kell tenni, hogy a felnövekvő nemzedékek középfokú végzettséget szerezzenek. Ezt mindenekelőtt a következő évtizedek várható társadalmi-gazdasági folyamatai és a fejlett szocialista társadalom építésének követelményei indokolják, illetve teszik szükségessé. Így a társadalmi osztályok és rétegek közötti különbözőségek csökkentése, a technika fejlődése és a munkavégzés jellegének megváltozása, a szocialista demokrácia kiszélesedése az erre való felkészülés, a társadalom kulturális szintjének emelkedéséből fakadó tanulási igények.

Az oktatási rendszernek és az iskolarendszeren kívüli képzésnek biztosítani kell a társadalom és a népgazdaság szakemberszükségletének tervszerű kielégítését. Fontos feladat, hogy megelőzzük a képzés és a munkaerő-szükséglet közötti feszültségeket okozó strukturális aránytalanságokat. A szakképzés arányainak kialakításakor a távlati társadalmi igényekből kell kiindulni, ugyanakkor figyelembe kell venni a rövidebb távú érdekeket is.

A munkaerő tervezésében és a kiképzésben megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a minőségi követelményekre. A gazdaság rugalmassága, alkalmazkodóképessége, a társadalom munkakultúrájának fejlesztése egyre nagyobb mértékben függ az általános és szakmai műveltség színvonalától. Ez új követelmé-

nyeket támaszt az iskolai szakképzéssel szemben; fokozott figyelmet kell fordítani a munkavégző-készségek fejlesztésére, és arra kell törekedni, hogy a jelenleg még mindig túlspecializált szakmai képzés helyett az iskola szélesen megalapozott, szilárd, továbbépíthető tudást adjon, és fejlessze ki a tanulókban az új ismeretek befogadásának készségét.

A szakmai képzés célrendszerének korszerűsítésekor messzemenően figyelembe kell venni, hogy az iskola szakemberképzési funkcióját is csak az általános képzés és a szakmai műveltség színvonalának együttes növelésével töltheti be. Társadalmi-gazdasági és egyéni érdekek egyaránt indokolják, hogy a személyes adottságok és képességek sokoldalú kifejlesztését szolgáló általános képzés szerepe a jövőben a szakirányú középfokú oktatásban is növekedjék.

A középfokú képzést hosszabb távlatban is önálló iskolafokozatként kell megőrizni. A tanulók műveltségi szintjének további emelése, a felsőoktatás utánpótlásának szélesítése érdekében fokozatosan meg kell változtatni a középfokú képzés belső arányait az érettségit adó középiskolai képzés javára. Ezen belül a felsőoktatás színvonalának emelése és a középiskolát az évtized végére elérő demográfiai hullám egyaránt igényli a gimnáziumi képzés kisebb mértékű bővítését. Ugyanakkor a fakultatív tárgyak adta lehetőségek kereteit is fel kell használni annak érdekében, hogy a gimnáziumi képzés reális elhelyezkedési lehetőséget is nyújtson azoknak, akik az érettségit követően nem tanulnak tovább. A gimnáziumnak változatlanul fő funkciója a felsőfokú továbbtanulásra való felkészítés, ugyanakkor módot kell nyújtania az olyan ismeretek megszerzésére is, amelyek biztosítják, hogy további, általában rövidebb idejű szakjellegű kiképzéssel és betanítással a fiatalok alkalmazhatók legyenek a termelés, az igazgatás és szolgáltatás mind több területén.

A középiskolát a tartalmi és szerkezeti integráció irányába kell fejleszteni. Fokozatosan el kell érni, hogy a gimnáziumban és a szakközépiskolában az általános művelés törzsanyaga a képzés első szakaszában lényegében azonos legyen. Ezáltal meg-

teremthető a gimnázium és a szakmai középiskola közötti átlépés, a korrekciós irányváltás lehetősége is. A szakközépiskolát alkalmassá kell tenni a szakirányú továbbtanulás jobb megalapozására. Ennek az iskolatípusnak a mainál színvonalasabb általános képzés és a széles alapú szakképzés keretében olyan ismereteket kell nyújtania, amelyek a szakirányú felsőfokú továbbtanulásra való felkészítés mellett egyben lehetővé teszik, hogy a tovább nem tanulók munkába állhassanak.

A szakmunkásképző iskolák folyamatos fejlesztésével, képzési feltételeik javításával távlatilag arra kell törekedni, hogy a szakmát tanulók egyre növekvő hányada érettségit adó szakmai középiskolát végezhessen. A szakmunkásképzésben növelni kell az üzemek, vállalatok, szövetkezetek érdekeltségét és felelősségét. A szakmunkásképző iskolákat — ahol ennek feltételei megteremthetők — a nagyüzemek anyagi-technikai bázisára kell telepíteni, illetve azon kell működtetni.

Fokozatosan, az igényekkel és a lehetőségekkel összhangban ki kell építeni a részben iskolai bázisú, részben a szakképzési funkciók ellátására képes és abban érdekelt, élenjáró vállalatokra, továbbképzési intézményekre épülő szakmai képzés rendszerét. Ennek feladata, hogy az iskolákban megszerzett széles körű általános és szakmai műveltség alapján ellássa a konkrét munkakörökre való felkészítés és a specializálás feladatait, s biztosítsa a technikai munkamegosztás változó igényeinek rugalmas kiegészítését. E keretek között kell gondoskodni arról is, hogy az iskolarendszerből befejezett képzettség nélkül kilépő tanulók nagyobb törések nélkül szakmát szerezhessenek.

A középfokú szakmai képzés rendszerének korszerűsítésével párhuzamosan újból meg kell vizsgálni a közép- és felsőfokú szakemberképzés fokozatainak egymásra épülését és illeszkedését. A népgazdaság szükségleteivel összhangban gondoskodni kell a technikusképzés megoldásáról.

⑧ A felnőttoktatás, a munka melletti tanulás, a munka és a tanulás egybefonódása az általános és a szakmai művelődési igények felnőttkori kielégítésének, a szakmai át- és továbbképzés-

nek egyre elterjedtebb módja lesz. Ez az oktatási forma egyre nagyobb jelentőségűvé válik, hozzájárul a szakképzettségi struktúra és a gazdasági szükségletek jobb összehangolásához. A munkahelyek változó követelményeihez való alkalmazkodás, a további képesítések megszerzése, a műveltségi színvonal emelése és a választott pálya korrekciójának mind gyakoribb igénye egyaránt növeli a felnőttoktatás jelentőségét. Emellett a felnőttoktatásnak még hosszú ideig megmarad — bár nem meghatározó és folyamatosan csökkenő szereppel — az iskolás kori elmaradásokat pótló funkciója is.

A munka melletti képzésben változatlanul fontos szerep hárul az iskolarendszerre, ugyanakkor növekszik a nem iskolai bázisú szakképzési-továbbképzési központok és az önképzés jelentősége is. Ezért a munka melletti képzés, a felnőttoktatás fejlesztése során a jövőben jobban kell számolni azokkal a sajátosságokkal, amelyek a felnőtt ember élethelyzetéből, a munka melletti tanulás körülményeiből és a felnőtt tanulók eltérő érdekeiből fakadnak. Ki kell dolgozni és széleskörűen el kell terjeszteni azokat a tanulásirányítási, önálló művelődési képességeket fejlesztő módszereket, eszközöket és szervezeti formákat, amelyek eredményesebbé tehetik a munka melletti tanulást.

Az iskolarendszerű és a tanfolyami képzési formákat tartalmilag össze kell hangolni, illetve úgy kell kialakítani, hogy összekapcsolhatók legyenek, és rendszerszerűen egymásra épüljenek. Meg kell teremteni az önképzésen alapuló tanulás elismerésének (minősítésének) lehetőségét és ily módon is ösztönözni kell a rendszeres önképzésre.

⑨ Az oktatási rendszer fejlesztése, a távlati célok megvalósítása jelentős mértékben függ a pedagógusok munkájától. Ezért megkülönböztetett figyelmet kell fordítani kiválasztásukra, képzésükre és továbbképzésükre, alkotóképességük kibontakoztatására, munkafeltételeik javítására, társadalmi megbecsülésükre.

Emelni kell a pedagógusképzés színvonalát és hatékonyságát. A képzés során tudományosan megalapozott szaktárgyi, peda-

gógiai, pszichológiai és szakmódszertani, valamint ideológiai felkészítést kell nyújtani. A korszerű ismeretanyag elsajátítása mellett különös gondot kell fordítani a pedagógiai munkához szükséges készségek és képességek kialakítására, fejlesztésére, a leendő pedagógusok önállóságának, kezdeményező-, kísérletező- s alkotókészségének kibontakoztatására. A pedagógusszemélyiség formálása, a hivatástudatra nevelés a képzés egészének a feladata. A leendő pedagógusokat hatékonyabban kell felkészíteni az iskolai nevelő munka feladataira, valamint az iskolán kívüli közművelődési tevékenységre.

A növekvő létszámú korosztályok beáramlása az általános iskola felső tagozatába, majd a középiskolába, illetve a középfokú iskolázás fokozatos kiterjesztése több pedagógust igényel. A képzés tartalmi fejlesztése, korszerűsítése mellett a pedagógusképzés szerkezetét is hozzá kell igazítani a jövő szükségleteihez.

A továbbképzés átfogó rendszerének mielőbbi kialakításával (és ennek keretében a szervezett egyetemi posztgraduális képzés kiépítésével) intézményesen biztosítani kell, hogy a gyakorló pedagógusok lépést tudjanak tartani a pedagógia, a pszichológia és a szaktudományok fejlődésével, és meg tudjanak felelni a folyamatos korszerűsítés követelményeinek, az oktatási rendszerben jelentkező speciális feladatoknak. Biztosítani kell személyes érdekeltségüket a továbbképzésben.

A pedagógusok hivatásszeretetének, alkotókészségének kibontakozásához a mainál kedvezőbb feltételeket kell teremteni. Növelni kell a pedagógusok szabadságát a módszerek és — az oktatási és nevelési célok keretei között — az oktatás tartalmának megválasztásában. Lehetővé kell tenni, hogy bekapcsolódjanak a központilag szervezett és irányított nevelési-tantárgyi kísérletekbe, illetve a tudományos munkába. El kell hárítani az alkotókészségeik kibontakozását akadályozó tényezőket. Minden iskolafokozatban csökkenteni kell terhelésüket. Erőiknek a tényleges oktató-nevelő munkára való koncentrálása érdekében foko-

zatosan be kell vezetni, illetve bővíteni kell az iskolai pedagógiai segéderők alkalmazását.

Növelni kell a pedagóguspálya társadalmi megbecsülését. Az ország anyagi lehetőségeinek függvényében intézkedéseket kell hozni jövedelmi viszonyaik érzékelhető javítására. Javítani kell lakáshoz jutásuk feltételeit. A pedagógusellátottság szempontjából legkedvezőtlenebb helyzetű területeken és helységekben szolgálati lakások biztosításával is kedvezőbb élet- és munkakörülményeket kell teremteni. A pedagógusok nagyobb társadalmi megbecsülésével el kell érni, hogy nőjön a pályára jelentkező férfiak száma és aránya.

Az iskolában végzett pedagógiai munka színvonalát kell a pedagógusok tevékenységének alapvető mércéjévé tenni. A pedagógusok iskolán kívüli társadalmi-közéleti tevékenysége nem mehet oktató-nevelő munkájuk rovására. Az irányító szervek, a tanácsok az eddiginél sokkal körültekintőbben ügyeljenek arra, hogy a pedagógusokkal szemben támasztott ezen követelmények se terhelésüket ne fokozzák, se az iskola normális működését ne zavarják.

⑩ Javítani kell az oktatás állami irányításának szakszerűségét és színvonalát, fokozni kell az iskolák önállóságát.

A közoktatás irányításában meg kell szabadulni a túlszabályozó, a pedagógiai munkát is államigazgatási módszerekkel irányító munkastílustól. Olyan irányítási rendszerre van szükség, amely a központilag meghatározott egységes szakmai elveket és minőségi követelményeket következetesen érvényesíti, és ugyanakkor biztosítja a helyi irányító szervek és az egyes oktatási intézmények öntevékenységét. Általános elvként kell érvényesíteni, hogy az oktatási intézmények szakirányítását és felügyeletét minden esetben azon a szinten kell végezni, ahol a szakmai hozzáértés feltételei adottak vagy leginkább megteremthetők. Ha ez a követelmény szükségessé teszi, központosítani kell olyan jogköröket és irányítási-igazgatási funkciókat, amelyek decentralizálása a várt eredményt nem hozta meg.

Javítani kell a központi és a területi irányítás összhangját. A központi irányítás szervezeteiben erősíteni kell az elvi-koncepcionáló tevékenységet, valamint a végrehajtást szervező és ellenőrző munkát. Az oktatásirányítás a távlati oktatáspolitikai célok megalapozására, a bevezetendő reformoknak, illetve azok egyes elemeinek átfogó és módszeres kipróbálására hozzon létre kísérleti iskolákat. Javítani kell az oktatás, a közművelődés és más ágazatok együttműködését, különösen a szakképzési, felnőttoktatási, valamint át- és továbbképzési feladatok megoldásában. Az irányítás minden szintjén javítani kell az anyagi eszközök felhasználásának tervszerűségét, hatékonyságát, a gazdálkodás színvonalát.

Az oktatásirányítás az iskolai demokrácia fejlesztésével is járuljon hozzá az eredményesebb oktató-nevelő munkához. Az igazgatók adminisztratív, bürokratikus terheinek csökkentésével érdemibbé kell tenni pedagógiai irányító munkájukat, s elsősorban ezt a tevékenységüket kell értékelni az intézményvezetői megbízatások megújításakor. A nevelőtestületek tagjainak nagyobb szerepet, lehetőséget kell adni az iskolavezetés kialakításában és a szakmai kérdések eldöntésében. Erősíteni kell a pedagógus munkaközösségek szerepét, biztosítani kell működésük feltételeit. Az oktatásirányító szervek az iskolai demokrácia fejlesztésével, a tantestületek szerepének növelésével is járuljanak hozzá a pedagógusok közérzetének javulásához.

(11) A szocialista társadalomnak érdeke és kötelessége, hogy a felnövekvő nemzedékek neveléséhez, korszerű és színvonalas képzéséhez a szükséges feltételeket biztosítsa és a képzés eredményeit megfelelően hasznosítsa.

Az iskola feladatainak bővülése — a tanulók egész napos foglalkoztatásának kiterjesztése, a szabadidő-tevékenység megszervezése, a különleges bánásmódot igénylőkről való kiterjedtebb gondoskodás stb. — és a minőségi fejlesztés egyaránt szükségessé teszi a közoktatás anyagi feltételeinek további kiemelt javítását. Az iskolákat alkalmassá kell tenni bővülő, növekvő feladataik ellátására, az ezekhez szükséges, hiányzó tárgyi-techni-

kai feltételeket, létesítményeket (tornaterem, könyvtár, étterem, tanműhely stb.) fokozatosan pótolni kell, illetve az új beruházásokat eleve így kell megtervezni, kivitelezni.

A 80-as években részben demográfiai okokból, részben az emelkedő továbbtanulási arányokból következően a közoktatási intézmények kapacitásának mintegy 20 százalékos bővítése válik szükségessé. Ez az anyagi erőforrások jelentős növelését és hatékonyabb felhasználását egyaránt megköveteli. Az oktatásfejlesztési programokat úgy kell kialakítani, hogy az általános iskola közoktatásunk egészének általános fejlődésén belül kiemelt fejlesztési lehetőséget kapjon.

A 80-as években várható gazdasági feltételek alapján — az új fejlesztések mellett — megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a meglevő oktatási célú állóeszköz-állomány felújítására és korszerűsítésére. Emellett folytatni kell a VI. ötéves tervidőszakban megkezdett hatékonyságjavító fejlesztéseket, mindenekelőtt az alsó- és középfokú iskolák, valamint a közművelődési intézmények integrált, több célú hasznosításának gyakorlatát. A szakképzésben és a felnőttoktatásban a költségvetési eszközök, a vállalati hozzájárulás és az egyéni teherviselés, illetve érdekeltség szerepét, arányait a mai társadalmi-gazdasági feltételekhez kell igazítani.

Hosszú távú programokat kell kidolgoztatni az óvoda, az általános iskola, a középfokú oktatás, a gyermek- és ifjúságvédelem, az egész napos ellátás és foglalkoztatás, a szabadidő-tevékenység, a tanulóifjúság kulturális és sportolási lehetőségei, a különleges bánásmódot igénylőkről való kiterjedtebb gondoskodás fejlesztésére. A kormányszervek által jóváhagyott programokhoz a népgazdaság középtávú és éves terveiben kell biztosítani a megfelelő anyagi eszközöket.

A tanácsi irányító szervek az elfogadott programok szerint gondoskodjanak a közoktatás feltételrendszerének minél gyorsabb ütemű fejlesztéséről, hogy az oktatásfejlesztési tervek megfelelőképpen illeszkedjenek a településfejlesztési progra-

mokhoz. Tegyék lehetővé, hogy a lakosság még a döntések előtt megismerkedhessen a fejlesztési elképzelésekkel, és véleményt nyilváníthasson róluk.

III.

Az oktatás szerepe és jelentősége a társadalmi és a tudományos-technikai haladással párhuzamosan világszerte nő. A szocialista társadalom minden lényeges célja összefügg az oktatással, a neveléssel. Népünk általános és szakmai műveltségének gyarapodása gazdasági előrehaladásunk egyik legfontosabb tényezője és tartaléka. A társadalmi-gazdasági fejlődés üteme, a szocialista tudat és életmód erősödése is egyre inkább függ a nevelés, a képzés és továbbképzés eredményességétől. Ezért az iskola oktató-nevelő munkájának fejlesztése nem csupán oktatáspolitikai, hanem egyben fontos társadalom- és gazdaságpolitikai feladat is.

Oktatási rendszerünk fejlesztése széles körű társadalmi összefogást igényel. El kell érni, hogy társadalmi méretekben az iskola munkáját támogató közszellem alakuljon ki. Ezt mindenekelőtt a különböző szintű pártszervek és a pártszervezetek tekintsék politikai munkájuk fontos elemének, és a társadalmi szervek is vállaljanak ebben az eddiginél nagyobb szerepet. A Központi Bizottság felkéri a szakszervezeteket, a Kommunista Ifjúsági Szövetséget, a Magyar Úttörők Szövetségét, a Hazafias Népfrontot, a Magyar Tudományos Akadémiát, az MTESZ-t, a TIT-et, valamint a tudományos társaságokat, illetve szervezeteket, tekintsék át a közoktatás fejlesztésével kapcsolatos feladataikat, segítsék az oktató-nevelő munka továbbfejlesztésére irányuló programok kidolgozását és megvalósítását, az iskola, a felnövekvő nemzedékek szocialista nevelése iránti felelősség társadalmi méretekben való megerősítését.

① A pártszervek és -szervezetek a továbbiakban is tekintsék fontos feladatuknak a közoktatás fejlesztését szolgáló progra-

mok végrehajtásának segítését. Szervezzék az ifjúság neveléséért felelős szervek és intézmények hatékony együttműködését, mozgósítsák a társadalmi erőket az oktatáspolitikai célok megvalósítására.

A területi pártbizottságok fordítsanak nagyobb figyelmet az ifjúság nevelésének feltételeire, a pedagógusok helyzetére, rendszeresen tájékoztassák a nevelőtestületeket az időszerű társadalmi, gazdasági, ideológiai kérdésekről. A pártszervek politikai eszközökkel járuljanak hozzá az eredményes és színvonalas oktató-nevelő munkához nélkülözhetetlen nyugodt, kiegyensúlyozott légkör és munkafeltételek biztosításához. Az iskolai (pedagógus) pártbizottságok és a pedagógus pártszervezetek legyenek következetes képviselői az oktató-nevelő munka minőségi javításának, színvonala emelésének, az iskolai demokrácia fejlesztésének.

② A közoktatás állami irányításának a következő években mindenekelőtt a folyamatban levő tartalmi reform eredményes végigvitelét, illetve az ehhez szükséges feltételeket kell biztosítania. Az új nevelési-oktatási tervek bevezetése az iskolarendszer minden szintjén és valamennyi iskolatípusban az oktató-nevelő munka társadalmi hatékonyságának növelését, színvonalának emelkedését eredményezze. Az új tantervi programok sikeres bevezetésével meg kell szilárdítani az iskola belső életét, növelni az oktatásirányítás tekintélyét.

③ A Központi Bizottság felkéri a kormányt, hogy 1983 végéig a népgazdaság távlati tervével összhangban dolgozza ki és hagyja jóvá a közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programját.

④ A közoktatás és a felsőoktatás távlati fejlesztési programjának kialakításával párhuzamosan elő kell készíteni egy új oktatási törvény kidolgozását. Az új oktatási törvényt — széles körű társadalmi vita után — 1984-ben az országgyűlés elé kell terjeszteni.

A felső szintű jogszabályok módosítása alapján jelentős mértékben csökkenteni kell az oktatási intézmények működésére vonatkozó jogszabályok számát, lényegesen egyszerűbbé kell

tenni az érvényben maradó jogszabályokat, meg kell szüntetni a közoktatás területén tapasztalható túlszabályozottságot.

⑤ A közoktatás irányítását az államigazgatási rendszer korszerűsítésének folyamatában tovább kell fejleszteni. Csökkenteni kell az irányítás bürokratikus vonásait, biztosítani kell a központi fejlesztési elvek és követelmények egységesebb érvényesítését, továbbá az igazgatás minden szintjén a szükséges szakszerűséget.

⑥ A kormány dolgoztassa ki és 1983-ban tűzze napirendre azokat az intézkedéseket, amelyekkel növelni lehet a pedagóguspálya társadalmi megbecsülését, anyagi és erkölcsi elismerését.

⑦ A sajtó, a rádió és a televízió, valamint a tömegkommunikáció más intézményei az eddiginél körültekintőbben és felelősségteljesebben foglalkozzanak az ifjúság nevelésével és az iskola munkájával. Segítsék elő a fejlesztés elveinek megismertetését és elfogadtatását a legszélesebb közvéleményben. Sajátos eszközeikkel járuljanak hozzá, hogy az iskolai munka eredményeiről, gondjairól valósághű kép alakuljon ki a társadalomban, és az iskolát, a pedagógusok munkáját a társadalmi támogatás légköre vegye körül.

TARTALOM

Óvári Miklós: A közoktatás helyzete és kiegyensúlyozott fejlesztésének feladatai 5

Az állami oktatásról szóló 1972. június 15-i központi bizottsági határozat végrehajtásának tapasztalatai és a közoktatás további fejlesztésének irányelvei 25

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szikra Lapnyomda, Budapest (82—5484)
Felelős vezető Csöndes Zoltán vezérigazgató
Szerkesztette Csibra István
A borító Bereczki Gábor munkája
Műszaki vezető Bereczki Gábor
Műszaki szerkesztő Kun Gábor
Terjedelme 3,5 (A/5) ív

3,– Ft